

Berislav Jandrić

OBRAZOVANJE KADROVA KPH
1945—1949. GODINE

Obrazovanje kadrova KPH 1945—1949. godine

BERISLAV JANDRIĆ

Institut za suvremenu povijest, Zagreb, SFRJ

I. OSVRT NA OBRAZOVANJE KADROVA PARTIJE IZMEĐU DVA RATA (1919—1941) GODINE

Obrazovanje partijskog kadra bio je stalni i važan zadatak KPJ, odnosno KPH. Organizirano obrazovanje dijela radničke klase — komunističke — i rukovodećeg partijskog kadra u Hrvatskoj i u cijeloj zemlji počelo je 1919. godine. U Zagrebu je iste godine organizirana partijska škola. Odobrenje za rad dobila je od Uprave grada Zagreba 17. svibnja 1919. godine. Osnivač škole bio je Đuro Cvijić, član Pokrajinskog komiteta Socijalističke radničke partije Jugoslavije (komunističke) i urednik lista »Istine«. On je sastavio program za rad škole. Škola je imala zadatak da upozna polaznike s osnovama marksizma i naučnog socijalizma. Predavanja u školi zahvaćala su razne pojave iz života, rada i načina borbe radničke klase za bolje i humanije društvo. Polaznici škole slušali su predavanja iz politike, ekonomije, povijesti. U povijesnim temama težište je bilo na povijesti klasne borbe, razvoju socijalizma, programu Partije, sindikalnom pokretu, gospodarskoj politici itd. Povremeno su na tim školama držali predavanja osim Sime Markovića i Vladimira Čopića, Miroslav Krleža i August Cesarec.

Stupanjem na snagu Obznane, koju je radikalno-demokratska vlada Milenka Vesnića donijela od 29. na 30. prosinac 1920. godine, zabranjen je rad KPJ, revolucionarnim sindikatima i SKOJ-u, a s radom je prestala i prva partijska škola u Hrvatskoj. Time se, međutim, nije ugasila ideja o planskom obrazovanju partijskih kadrova. Rađeni su planovi o njejoj organizacionoj shemi (niže, srednje i više škole) koja se održala prilično dugo nakon oslobođenja. Istaknuti pobornik takva organiziranog i planskog obrazovanja bio je sekretar Socijalističke radničke partije Jugoslavije (Komunističke) Filip Filipović. Pitanja obrazovanja rukovodećih partijskih kadrova bila su često na dnevnom redu vrlo važnih sjednica, konferencija, kongresa itd. Na Kongresu ujedinjenja socijaldemokratskih partija i organizacija, održanom u Beogradu od 20. do 23. travnja 1919. godine, naznačena je potreba (Statut žena socijalista) komunističke partije za održavanjem predavanja, zborova itd. Treća zemaljska konferencija KPJ, održana u Beogradu od 1. do 4. siječnja 1924. god., također se bavila pitanjem obrazovanja partijskog kadra u duhu

marksizma-lenjinizma. U izvještaju Kominterni 1924. godine spominju se problemi vezani za obrazovanje partijskih rukovodećih kadrova: »Bez mnogobrojnog, valjanog funkcionerskog kadra Partija ne može ići naprijed. Ona mora u buduće poklanjati najveću pažnju ovom pitanju. U ovom cilju Partija se odlučila da još od sada počne s partijskim školama i kursovima u svim većim centrima radi spremanja funkcionerskog kadra.«¹ Treći kongres KPJ, održan u Beču od 17. do 22. svibnja 1926. god., analizirao je u svome radu organizacijska pitanja i u tome sklopu probleme marksističkog obrazovanja partijskih kadrova. O tome je donesen ovaj zaključak: »S obzirom na potrebu velikog broja funkcionera za rad u ćelijama i na nedovoljnu sposobnost postojećeg funkcionerskog kadra za rad u novom tipu organizacije, Partija mora odmah pristupiti obrazovanju škola i kurseva u najvažnijim organizacijama i izgradnji programa i pripremi materijala za rad u njima.«² Četvrti kongres KPJ, održan u Dresdenu 9. studenog 1928. godine, također se bavio pitanjima marksističkog obrazovanja partijskih kadrova i funkcioniranjem partijskih škola, pa je donesen zaključak: »U partijskoj školi treba pokloniti mnogo više pažnje tako da najvažnije struke (rudari, željezničari, metalci, drvodjelci) budu u dovoljnoj mjeri zastupljeni u školi.«³ Iako su zadaci uvijek postavljani njihova realizacija nije bila adekvatno provedena. To je bilo jasno naznačeno u Rezoluciji o organizacionim pitanjima na Četvrtom kongresu KPJ. Iz Rezolucije je vidljivo da Centralni komitet KPJ, osim deklarativne podrške, nije mogao mnogo uraditi i na praktičnoj realizaciji. »Političko-prosvjetni rad među članovima Partije nije vođen, već su se pojedinci i pojedine ćelije samostalno i bez plana i sistema vaspitavali. Neke su organizacije pokušale po sopstvenoj inicijativi da otpočnu sa ovim radom, ali prepuštene same sebi bez potrebne pomoći bile su prinuđene da ga obustave, jer centrala nije na vreme pritekla u pomoć inicijativi mesnih organizacija.«⁴ Na Četvrtoj zemaljskoj konferenciji, održanoj od 24. do 25. prosinca 1934. godine u Ljubljani, nakon analize rada Partije poslije Četvrtog kongresa, također je raspravljano o trajnoj zadaći Partije, o marksističkom obrazovanju partijskih kadrova, kriterijima za izbor kandidata i o njihovoj podobnosti da se osposobljavaju za partijske aktiviste. U vezi s tim navodi se: »U svim organizacijama potrebno je proširiti krug partijskih aktivista i podizati njihovu partijsko-političku kvalifikaciju. Partiji su potrebni aktivisti: a) koji su povezani sa masama radnika i seljaka, znaju njihove potrebe i želje i imaju iskustva u organiziranju i predvođenju njihovih borbi; b) koji se slažu sa partijskom linijom, koji su u stanju da je provode u život i koji su budni i nepomirljivi prema zastranjivanjima i pogreškama od partijske linije i odluke; c) koji su provjereni i sigurni da ih neće slomiti hapšenja i robije i mučenja; d) koji su sposobni da se samostalno orijentiraju i da rukovode njima povjerenim poslom ne čekajući uvijek direktive višestojjećih organa Partije; e) koji su inicijativni, konspirativni i koji znaju da pronalaze i pomažu partijski

¹ Ogrizović Mibajlo, Marksističko obrazovanje partijskih kadrova u NOB, Zagreb 1988, str. 17.

² Isto.

³ Isto, str. 18.

⁴ Isto.

razvitak novih elemenata. Jedna od važnih zadaća partijske politike kadrova sastoji se u podizanju političkog i teoretskog stepena partijskih aktivista i članova. Nalaže se Centralnom komitetu da poduzme potrebne mjere u tom pravcu. Ubrzani razvitak takvog boljševičkog kadra je živa potreba Partije.⁵

Nastavimo li pratiti dokumente koji su pristupačni vidimo da je marksističko obrazovanje, odnosno školovanje članova Partije bilo nezaobilazno i gotovo imperativ svih sjednica partijskih organizacija i organa. Iz zapisnika Mjesne partijske konferencije, održane u Zagrebu 6. listopada 1935. godine, vidljivo je da se nakon analize političke situacije u zemlji raspravljalo i o problemu marksističkog obrazovanja posebno o partijskim aktivistima, o pitanjima predavača i partijskim tečajevima. Iako je ta partijska organizacija bila jedna od najjačih, to pitanje ostalo je i u Zagrebu bez rješenja. Potreba samoobrazovanja i problemi vezani s time, teško razumljivi materijali, malen broj instruktora, bili su samo neki od problema zbog kojih je marksističko obrazovanje partijskih kadrova i školovanje ostalih kadrova bilo još uvijek na početku jer nije znatnije napredovalo. Na sjednici se raspravljalo i o mogućnosti organiziranja rajonskih tečajeva pri mjesnim komitetima koji bi imali zadatak da »naoružaju« partijske aktiviste revolucionarnom teorijom i praksom, te da se iz njihovih redova »izaberu najaktivniji ljudi pa da služe kao instruktori.«⁶ U Odlukama Plenuma Centralnog komiteta KPJ iz 1936. godine također su razmatrana pitanja i zadaci obrazovanja partijskih kadrova i održavanja partijskih kursova i škola. Rezoluciji CK KPJ o taktici i radu Partije, također iz 1936. godine, koja je donesena na savjetovanju pri CK KPJ u Moskvi, govori se uz izvještaj o partijskom plenumu, između ostalog, o zadacima te se ističu ovi: »čitav partijski aktiv treba da prođe kroz kratkoročne partijske škole, mnogo jače iskorišćavanje svih sposobnih snaga i legalnih mogućnosti za vaspitni rad (kružoci, predavanja, legalna društva, literatura itd.)«.⁷ Osim naznačenih metoda školovanja članova Partije, obrazovanje komunista, odnosno partijskih kadrova, organizirano je i u kaznionicama gdje su se našli mnogi rukovodeći partijski kadrovi. Snažan udarac djelovanju KP Jugoslavije i revolucionarnom radničkom pokretu u zemlji zadali su Obznana i Zakon o zaštiti države (Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi) donesen 2. kolovoza 1921. godine. Tim mjerama KPJ je stavljena izvan zakona, a njezini poslanici izgubili su poslanički imunitet, propagiranje komunizma proglašeno je zločinom, a uslijedila su i brojna hapšenja. U takvoj političkoj situaciji velik broj iskusnih partijskih kadrova bio je uhapšen i našao se na robiji. Međutim, ti partijski kadrovi nastavili su svoj rad i u kaznionicama. Tako su Sremska Mitrovica, Maribor, Lepoglava, Požarevac i mnogi drugi zatvori postali škole revolucionara koji su u njima bili na izdržavanju često dugotrajnih zatvorskih kazni. Rad u kaznionicama bio je sistematičan, a partijska škola u Sremskoj Mitrovici postala je marksistički »Univer-

⁵ Isto.

⁶ Janjatović Bosiljka, Zapisnik Mjesne konferencije KPJ u Zagrebu 6. listopada 1935. godine. *Casopis za suvremenu povijest*, 3/1985. Zagreb 1985, str. 150.

⁷ Ogrizović M., n. dj., str. 20.

zitet«, s rektorom, katedrama i komisijama za pojedina nastavna područja. Tečajevi su trajali od devet do petnaest mjeseci, ovisno o duljini boravka u zatvoru pojedinih osuđenih komunista.

Na sredini 1931. godine počela je s radom i partijska škola u mariborskoj kaznionici koja je dobila naziv Komunistički univerzitet »Đuro Đaković«. Centralni komitet KPJ vodio je kontinuirano brigu o komunistima koji su bili na izdržavanju kazne, o toku i uspjehu njihova marksističkog obrazovanja itd., jer su nakon izdržane kazne bili odmah uključivani u partijsku aktivnost. U vezi s time važno je pismo CK KPJ upućeno 1940. godine zatvorenim komunistima u sremskomitrovačkoj kaznionici. U njemu se ističe: »Nastojte da korisno upotrebljavate više vremena za učenje, tek ovde napolju ćete videti od kolike je to ogromne važnosti. U interesu toga izbjegavajte svaki sukob među vama, koji bi ometao taj rad.«⁸ Takva briga Partije za školovanje i marksističko obrazovanje partijskih kadrova, koji su bili na izdržavanju kraćih ili dužih zatvorskih kazni, pokazala je vrijedne rezultate u vremenu od 1939. do 1940. godine.

Budući da se težilo na širem planu organizirati marksističko obrazovanje rukovodećeg partijskog kadra u zemlji, CK KPJ je zbog za to nedovoljnog kadra započeo kontinuirano slati članove KP na obrazovanje, odnosno školovanje u SSSR. Mnogi istaknuti komunisti bili su polaznici komunističkog univerziteta »J. M. Sverdlova«, na kojem su predavači bili: V. I. Lenjin, J. M. Sverdlov, I. Kalinjin, M. V. Kujbišev, A. M. Gorki, A. V. Lunačarski i drugi istaknuti revolucionari. Do 1926. god. bilo je dvogodišnje, a nakon te godine četverogodišnje školovanje. Osim komunističkog univerziteta »J. M. Sverdlova«, mnogi naši istaknuti komunisti kao Vladimir Čopić, Đuro Đaković, Božidar Maslarić, Blagoje Parović, Ivan Gržetić, Rodoljub Čolaković, Edvard Kardelj, Franc Klopčič, Spasenija-Cana Babović i drugi školovali su se na Međunarodnoj lenjinskoj školi koja je započela s radom 1926. godine. Od književnika u SSSR-u boravili su August Cesarec i Miroslav Krleža.

Osim te već naznačene obrazovne ustanove u Moskvi na kojoj se školovao jugoslavenski komunistički rukovodeći kadar, postojao je još i Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada (KUNMZ). Nje ga su, osim komunista iz Jugoslavije, polazili komunisti i radnici Jugoslaveni koji su došli iz SAD, Kanade i drugih zemalja u kojima je bio razvijen i organiziran komunistički odnosno partijski pokret (život). Studij na tom univerzitetu trajao je četiri godine. Dijalektički i historijski materijalizam, lenjinizam, historija Komunističke internacionale i međunarodnog radničkog pokreta, povijest Svesavezne Komunističke Partije (boljševika), ekonomika Jugoslavije, itd. bili su samo neki od velikog broja predmeta koji su predavani na tom univerzitetu.

Intenzivno desetogodišnje školovanje jugoslavenskih komunista u SSSR-u potrajalo je od 1926. do 1936. godine. Tako školovani, nakon povratka u zemlju upućivani su na razne partijske zadatke koje su vrlo uspješno obavljali. Uz to, ti partijski kadrovi bili su ključne ličnosti u narodno-oslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji u Jugoslaviji.

⁸ Isto, str. 23.

Dolazak 1937. godine Josipa Broza Tita na čelo KP Jugoslavije, odnosno na mjesto generalnog sekretara, vrlo je značajna godina u djelovanju i radu Partije u Jugoslaviji. Osim organizacijske stabilizacije, planskog i metodičkog rada, postavljanja oštrijih kriterija za partijske kadrove, njihova školovanja i marksističkog obrazovanja, Partija je sve snage usmjerila na podizanje idejno-političkog nivoa cjelokupnoga partijskog članstva. U vezi s tim opredjeljenjima potkraj 1937. god., Josip Broz Tito napisao je direktivni članak u listu »Proleter« o potrebi i važnosti da se organiziraju partijske škole i tečajevi na kojima bi se proučavao »Kratki kurs istorije SKP(b)« i »Pitanja lenjinizma«. Što se tiče propagandnog kadra, po zamisli Josipa Broza Tita, za njih je potrebno organizirati više partijske tečajeve, jer se na njima osposobljavaju za predavače. Potkraj 1939. godine Josip Broz Tito izlaže svoju koncepciju školovanja i obrazovanja partijskih kadrova Krsti Popivodi, »koja je za cijelo vrijeme od tada (u predratnom, ratnom i poslijeratnom periodu) bila zapravo osnova na kojoj se temeljio taj rad.«⁹ Tada je naglasio da je problem kadrova jedno od »najvažnijih pitanja koje se postavlja pred našu Partiju.«¹⁰ Svoj boravak u Dalmaciji, odnosno u Splitu, gdje je sudjelovao u pripremama za održavanje pokrajinske partijske konferencije Josip Broz Tito iskoristio je za pronalaženje zgrade za partijsku školu u Makarskoj, koja započinje s radom između 5. i 10. rujna 1940. godine. Školu su polazila 24 komunisti.

Polaznici makarske partijske škole bili su: Milutin Baltić, Andrija Božanić, Rudolf Kroflin, Miloš Matijević Mrša, Mara Naceva, Mirko Tomšić Moša, Vida Tomšić (svi narodni heroji), te Niko Glavina, Vesela Ivančić, Valent Korpar, Ivo Lovreković, Olga Parela, Milan Uzelac, Ivo Senjanović i drugi.¹¹ Govoreći o metodologiji rada Partijske škole u Makarskoj, Krsto Popivoda, koji je bio i prvi »rektor« te partijske škole izvan zatvorskih zidova, rekao je: »Mi smo tada u teorijskom radu kombinirali Istoriju SKP(b), naše materijale, naša stečena znanja sa predavanjima. Kod nacionalnog pitanja nijesmo govorili samo o rješavanju nacionalnog pitanja u SSSR-u, nego i o našem nacionalnom pitanju, o svim nacijama i nacionalnim manjinama u Jugoslaviji, o seljačkom pitanju kod nas, a koristili smo one osnovne teoretske postavke koje smo našli kao citate u Istoriji SKP(b), kao i stavove kod Lenjina u djelu 'Korak naprijed, dva koraka nazad' i drugim.«¹² Nakon početka rada partijske škole u Makarskoj, s radom je započela i partijska škola u Karlovcu za partijske kadrove iz Banije, Korduna i Like. U Zagrebu počinje s radom niz partijskih škola: u Radničkom domu, Poljoprivrednom fakultetu u Maksimiru, na Savi kod Jaruna, na Sljemenu u organizaciji »Prijatelja prirode«. Na partijskom tečaju u Frankopanskoj ulici broj 4. predavači su bili: dr. Vladimir Bakarić, Marko Belinić i drugi. Postavši članom Rajonskog komiteta II (Trnje, Kanal, Sigečica), a po odluci Politbiroa CK KPH, Dušan Čalić postaje organizator i predavač na partijskim tečajevima na tom području. U selima oko Gospića par-

⁹ Isto, str. 28.

¹⁰ Popivoda Krsto, Marksističko obrazovanje partijskih kadrova, Beograd 1978, str. 9.

¹¹ Ogrizović M., n. dj., str. 28.

¹² Isto, str. 29.

tijske tečajeve organizirali su Jakov Blažević i Nedjeljko Žakula. U Liku su kao predavači dolazili Pavao Markovac i August Cesarec, u Slavonski Brod — Josip Zmaić, Martin Franekić, Josip Godler, Alfred Kurelac, a povremeno je dolazio i Rade Končar. U Dalmaciji, odnosno u Splitu, partijskim radom rukovodio je Vjekoslav Cvrle. Na čitavom području Hrvatske postojala je vrlo gusta mreža partijskih škola, a također je organizirano vrlo mnogo partijskih tečajeva na kojima se proučavala marksistička literatura. Održavana su predavanja o agitaciji, o propagandi, o fašizmu, o držanju pred klasnim neprijateljem itd. Savladavana je građa iz »Proletera«, »Srpa i čekića«, brošure »O držanju komunista pred klasnim neprijateljem«, »O konspiraciji« itd. Ipak, najviše se proučavala »Historija SKP(b)«, »Osnovi lenjinizma«, »Teorija revolucije« itd. Peta zemaljska konferencija KPJ, održana od 19. do 23. listopada 1940. godine u Zagrebu, bavila se također važnošću marksističkog obrazovanja partijskih kadrova. U svome referatu na toj konferenciji Josip Broz Tito naglasio je »da je poslije ove konferencije najvažniji zadatak Centralnog komiteta KPJ da osigura dobru organizaciju škola i kurseva u cijeloj zemlji. Pri tom će CK KPJ trebati pomoć svih oblasnih i nacionalnih centralnih komiteta. Zadatak Centralnog komiteta bit će da odabere sposoban predavački kadar, da kontrolira sve škole i kurseve u zemlji i da izradi jedinstven program za sve škole i kurseve svih partijskih organizacija u zemlji.«¹³ U referatu je također istaknuto da zbog organizacionog razvoja i velikog brojčanog porasta članstva sve više dolazi do izražaja nedostatak partijskih kadrova, naročito rukovodećih. S time u vezi Peta zemaljska konferencija donijela je ovaj zaključak: »Radi vaspitanja novih i sposobnih rukovodećih kadrova, radi podizanja teoretskog i političkog nivoa članova Partije na viši stepen, konferencija nalaže rukovodstvu:

1. da hitno organizuje partijske škole s jedinstvenim programom za čitavu zemlju;
2. da odabere i razmjesti po pokrajinama dovoljan broj predavača i instruktora;
3. da organizuje specijalne kurseve predavača;
4. da čim prije osigura organizacije dovoljnom količinom lenjinističke literature, a u prvom redu Historijom SKP(b);
5. osim škola i kurseva, potrebno je da svi članovi Partije izučavaju, bilo pojedinačno ili po grupama, partijske materijale i lenjinističku literaturu.«¹⁴

Na inicijativu Josipa Broza Tita, CK KPJ je, nakon održane Pete zemaljske konferencije KPJ, donio odluku da se u istoj zgradi gdje je održana konferencija otvori partijska škola. Polaznici te škole bili su najviši republički i pokrajinski partijski rukovodioci; iz Bosne i Hercegovine — Đuro Pucar, Isa Jovanović i Avdo Humo, iz Crne Gore — Blažo Jovanović i Božo Ljumović, iz Hrvatske — Jovica Marković, iz Slovenije — Sergej Kraigher i Franc Leskošek, iz Srbije — Milentije

¹³ Isto, str. 33.

¹⁴ Kašić Biljana, Marksizam-lenjinizam i KPJ 1945—1950. (Između programskog htijenja i ideološke funkcije). *Povijesni prilozi* 6, Zagreb 1987, str. 148.

Popović, Filip Kljajić i Aleksandar Ranković, iz Vojvodine — Zarko Zrenjanin i Ivan Vioglavina, iz Kosova — Miladin Popović i Bora Vukmirović, iz Makedonije — Vuk Knežević i Pero Tikvarev.¹⁵ Prvo predavanje na višem partijskom tečaju pri CK KPJ održao je Josip Broz Tito. Najviše predavanja održao je Edvard Kardelj. Teme su bile: nacionalno pitanje, diktatura proletarijata itd. Kao i u svim drugim partijskim školama i tečajevima, najviše se izučavala Historija SKP(b).

Rezimirajući rad svih partijskih škola, tečajeva, i više partijske škole u Zagrebu u razdoblju od 1939. do 1941. godine, Josip Broz Tito rekao je: »Jednom riječju, te škole, iako su kratko trajale, dale su ono što je bilo potrebno. Davale su, naime, našim komunistima efikasno idejno oružje od ogromnog značaja za mobilizaciju i kasnije vodenje oslobodilačke borbe.«¹⁶

Komunističku partiju Jugoslavije i njezine članove događaji koji su se velikom brzinom približavali nisu zatekli nesprenim. Vrlo intenzivno školovanje rukovodećega partijskog kadra i ostalih članova Partije, bazirano na marksističkim osnovama, pridonijelo je porastu broja članova komunista, što je bilo životno važno uoči narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije. Marksističko obrazovanje odnosno školovanje partijskih kadrova započeto 1919. godine bilo je stalna, planska, sistematska aktivnost Partije u prijeratnom, i u ratnom razdoblju, a nastavilo se i nakon završetka rata.

II. OBRAZOVANJE PARTIJSKIH KADROVA 1945—1947.

Školovanje rukovodećega partijskog kadra i članova Partije imalo je nekoliko razina i oblika: organiziranje večernjih partijskih kursova, kružoka, seminara, »lekcionih« predavanja na nižem stupnju, te na višoj razini: niža i srednja partijska škola pri Centralnom komitetu Komunističke partije Hrvatske, Dopisna partijska škola i niže partijske škole pri oblasnim komitetima.

a) Večernji partijski kursovi

Večernji partijski kursovi bili su najmasovnija forma partijskog obrazovanja i ideološkog rada članova Partije. Gotovo svi okružni komiteti pristupili su organiziranju večernjih partijskih kursova. Svojim programom rada odgovarali su ideološkom nivou članova-polaznika. Osim u okružnim, organizirani su bili u kotarskim i mjesnim komitetima. Program rada tih kursova koje su organizirali komiteti sadržavao je 12 tema:¹⁷

1. Federativno uređenje Nove Jugoslavije;
2. Komunistička partija — Partija novog tipa;
3. Čelija, o članstvu Partije i organizaciona struktura Partije;

¹⁵ Ogrizović M., n. dj., str. 35.

¹⁶ Isto, str. 37.

¹⁷ AIHRPH, CK SKH, Agit-prop, Historija SKP(b) — 1946.

4. Politika kadrova;
5. Naši zadaci u ekonomskoj izgradnji;
6. Izgradnja narodne vlasti;
7. Uloga zadrugarstva u našoj privredi;
8. Agrarno seljačko pitanje;
9. O državi;
10. Nacionalno pitanje;
11. Narodni front;
12. Sindikati.

Za svaku od naznačenih tema bila je propisana prilično obimna literatura, navedena u prilogu br. 1. Osim propisane literature, proučavani su govori vodećih političara i njihovi novinski članci objavljeni u »Borbi«, »Vjesniku«, »Naprijedu«, »Proleteru« itd. Utjecaji odnosno iskustva Sovjetskog Saveza »prve zemlje komunizma« bila su vrlo jaka. Od 60 naslova obavezne literature, 19 naslova bili su sovjetskih autora. Staljin, Lenjin, Kosoj i drugi bili su autori koji su najviše proučavani.

Večernji partijski kursovi svoje su opravdanje imali u potrebi za brzim uzdizanjem nižega partijskog kadra, naročito u većim mjestima. Formiranje večernjih partijskih kursova s adekvatnim programom (često tome nije posvećivana dovoljna pažnja) i odgovarajućim potrebama organizacije uz svakodnevni posao polaznika imalo je svoju svrhu, a uz to i prilično dobar odaziv. Osim pri okružnim i kotarskim komitetima, organizatori partijskih kursova bili su i mjesni komiteti Zagreba, Splita, Osijeka i Rijeke.¹⁸ Polaznici tih večernjih partijskih kursova bili su mladi partijski kadrovi koji su pred kratko vrijeme postavljeni na rukovodeća mjesta, a nisu imali dovoljnu političku naobrazbu da samostalno proučavaju marksističko-lenjinističku teoriju. Večernji partijski kursovi imali su u programu nekoliko općepolitičkih i organizacijskih tema, te teme o konkretnim partijskim zadacima.¹⁹ O osnivanju, odnosno početku rada večernjih partijskih kursova morao se obavijestiti Centralni komitet KPH, dostaviti plan i program rada, odnosno nastave i imena predavača. Nakon tih informacija, ukoliko su zadovoljavale, CK KPH dao je dozvolu, a organizatori, okružni, kotarski ili mjesni komiteti mogli su započeti s radom. Trajanje večernjih partijskih kursova u principu nije bilo ograničeno vremenski, nego se određivalo prema obimu programa koji je trebalo savladati. Osim pri okružnim, kotarskim i mjesnim komitetima večernji partijski kursovi održavani su pri oblasnim komitetima Dalmacije i Istre. U oblasnim komitetima Istre ti su kursovi održavani i na talijanskom jeziku, što je imalo izuzetno političko značenje i veliku korist za članove Komunističke partije talijanske narodnosti, koji nisu dobro vladali našim jezikom. Sumirajući rezultate tih večernjih partijskih kursova održanih pri oblasnim komitetima Dalmacije i Istre, može se zaključiti da su imali mnogo uspjeha u teoretskom uzdizanju članova Partije, odnosno rezultati rada tih kursova zadovoljavali su.

¹⁸ Večernji partijski kursovi mogli su se osnivati samo uz uvjet da im okružni komiteti mogu osigurati predavače iz svoga aktiva predavača.

¹⁹ Najvažnije teme bile su »Politička ekonomija« i »Izgradnja naše države«.

b) Kružoci

Oblik idejnog uzdizanja partijskog članstva u selima, ustanovama i tvornicama bili su kružoci. Kružoci su bili predviđeni za članove koji su bili najmanje dorađeni individualnom učenju. Za takve članove Partije, kružoci su organizirani da ih pripreme za samostalno idejno-političko proučavanje marksizma-lenjinizma. Izbor tema za takve kružoke imala je u svojoj nadležnosti Agit-prop komisija, a ne organizatori kružoka.²⁰ U prilogu br. 2 navedeni su pregled tema i literatura za kružoke. Važan element za organizaciju kružoka bio je izbor polaznika i njihova teorijska razina. O tom vrlo važnom elementu ovisio je i uspjeh kružoka. Broj polaznika kružoka kretao se između deset do dvadeset. U organiziranju kružoka u partijskim organizacijama na selu, organizatori su nailazili na vrlo mnogo problema. (Velike razdaljine među selima odnosno partijskim ćelijama, njihov malen broj, odnosno mali broj članova ćelija, slabe komunikacijske i prometne veze, nedostajanje prevoznih sredstava.) U takvim je slučajevima za organizaciju i održavanje kružoka bilo potrebno da se udruže jedna, dvije ili čak tri ćelije i organiziraju zajednički kružok.²¹ Rukovodilac kružoka obično je bio teorijski najsposobniji član partijske organizacije. U protivnom, kružokom je rukovodio neki član kotarskog ili mjesnog komiteta. Okružni, kotarski i mjesni komiteti bili su obavještavani o početku rada kružoka, njegovim planovima i programima, te su na temelju tih informacija odobrivali početak rada. Osim toga, komiteti su i pomagali u organizacionom smislu kako bi kružok što bolje uspio u svom radu i rezultatima. Partijski kružoci održavani su jednom u 10 do 15 dana. Za ćelije u udaljenim mjestima, a gdje je bilo brojno članstvo, kružoci se organiziraju svakih 15 do 20 ili čak 30 dana. Postojala je i mogućnost da se održavanje kružoka organizira i u kotarskim i mjesnim komitetima, ali samo uz dozvolu CK KPH. U priličnom broju partijskih organizacija, naročito u Dalmaciji, vladalo je mišljenje da se neće moći uspješno organizirati rad u kursovima, a naročito individualno učenje, iz razloga što je ideološka razina polaznika bila vrlo niska, te da se rezultat može postići jedino ako se o svim temama održavaju predavanja. »To pogrešno stanovište vlada čak u studentskim organizacijama i u organizacijama centralnih ustanova i ljudi se teško, s nepovjerenjem u sebe, odlučuju na individualnu marksističku izgradnju.«²² Iz takvog shvaćanja rada nastala je zbrka, jer se metodika takvog rada poistovjetila s radom u večernjim partijskim kursovima. Stoga je bio zadatak organizatora tih kružoka i ne samo njih nego i ostalih partijskih struktura da uvjere ljude odnosno polaznike tih kružoka »na mogućnost i potrebe samizgradnje kao osnovnu metodu ideološkog odgoja, kao stvar partijske obaveze i discipline.«²³ Naime, ukoliko bi se rad kružoka povezivao isključivo s održavanjem predavanja o svakoj zadanoj temi, kotarski, okružni i mjesni komiteti našli bi se u vrlo teškoj situaciji zbog nedostajanja

²⁰ AIHRPH, CK SKH, Agit-prop. — 1946.

²¹ Ukoliko je bilo više od 30 polaznika, postojala je mogućnost da se organiziraju i dva kružoka.

²² Izvještaj, Teorijsko-predavački sektor, AIHRPH, CK SKH—1947.

²³ Isto.

predavačkog kadra. Partijska organizacija Zagreba u toku 1947. godine organizirala je oko 150 tečajeva na kojima se izučavala »Historija SKP(b)«, a nastavu je vodilo 40 predavača iz aktiva predavača. Međutim, ubrzo se pokazalo da s tako malim brojem predavača nije moguće uspješno organizirati rad, koji je zastao, te se moralo hitno prići proširenju aktiva predavača i ostalim organizacionim promjenama. Inače, mreža organiziranih kružoka postojala je u čitavoj Hrvatskoj.²⁴ Međutim, »veliki dio tih kružoka danas samo formalno postoji«. ²⁵ Iako su kružoci bili organizirani i za »dobre i vrlo rijetke« vanpartijske, ipak su bili pretežno ograničeni samo na partijsko članstvo. Program i sadržaj rada bio je uglavnom isti u svim kružocima, u svim partijskim organizacijama i u svim regijama. Najviše se proučavala »Historija SKP(b)«, zatim »Partijska izgradnja«, »Pitanja lenjinizma«, »Izgradnja naše države«, i »Politička ekonomija«.

Na početku 1947. godine kružoci su bili organizirani širom Hrvatske, »iako bez jasno definirane koncepcije i smišljene metodike rada«. ²⁶ Lepeza kružoka bila je širokog raspona; od onih koji su radili i kojima je okosnica bio direktivni program rada do »varijanti teorijskih sastanaka Partije s nužnim predavačkim kadrom«. ²⁷ Ti kursovi koje su organizirali kotarski komiteti imali su zadatak obrazovanja partijskog članstva za razliku od partijskih škola koje su obrazovale rukovodeći partijski kadar. Njihova organizaciona struktura bila je bolja kao i metodika rada, a polaznici su pristupali ispitima i bili ocjenjivani. Princip organiziranja kursova bio je jedno poduzeće — jedan kurs. Kao i u svim obrazovnim jedinicama u to vrijeme osnovna je tema bila izučavanje »Historije SKP(b)«. Zbog održavanja velikog broja raznovrsnih tipova masovnog teorijskog i ideologijskog osposobljavanja partijskog članstva, rukovodstava i širokih narodnih masa, često je dolazilo do kolizije, nemogućnosti koordinacije u nastavnim programima, njihove neusklađenosti itd. Česte organizacijske promjene uzrokovale su da su se »kružoci transformirali u kursove, dolazi do objedinjavanja kursova više radnih sredina i sl., a hiperorganiziranje je pratio apel za pojednostavljenje formi i načina rada«. ²⁸

c) Seminari

Okružni komiteti bili su nosioci idejno-političkog uzdizanja partijskog članstva pomoću seminara. Razlog tome je nedovoljna kadrovska odnosno predavačka ekipiranost kotarskih i mjesnih komiteta za druge načine rada. Polaznici seminara uglavnom su bili oni članovi Partije, koji su

²⁴ Od 90 planiranih odnosno organiziranih kružoka u Okružnom komitetu Zagreb 16 uopće nije radilo. U okrugu Osijek, većina kružoka čekala je program i plan rada okružnog i kotarskog komiteta. Tako je bilo i s Daruvarom, a donekle i s Likom, Slavonskim Brodom i Siskom. Partijske organizacije pravile su greške i učenje svele samo na kružoke, dok je individualno učenje bilo vrlo zanemareno, te je takav rad predstavljao »drugo izdanje« nekadašnjih teoretskih sastanaka.

²⁵ Isto.

²⁶ Kašić B., n. dj., str. 181.

²⁷ Isto, 182.

²⁸ Isto.

mogli samostalno učiti, odnosno svladati materiju uz pomoć literature.²⁹ I tu je akcent bio na proučavanju marksizma-lenjinizma u vezi s praksom. Osim toga, na seminarima su obrađivane teme; organizaciono pitanje Partije, dužnosti i prava članova Partije, rukovođenje Partije vanpartijskim organizacijama i problemi pred kojima stoje partijske organizacije. Okružni komitet Zagreb održavao je seminare s predavačkim kadrom, koji je nakon uspješnog savladavanja gradiva poslan na teren da drži predavanja po partijskim organizacijama. Okružni komitet Bjelovar držao je seminare o organizacionim pitanjima s organizacionim sekretarima kotarskih i mjesnih komiteta i sa sekretarima partijskih ćelija. Okružni komiteti Sisak i Karlovac održavali su seminare o pitanjima agitacije i propagande. Oblasni komitet Istre održavao je masovne seminare s rukovodiocima agit-propa i sekretarima kotarskih komiteta o pitanjima praktičnog rada, rada na terenu i o metodama i rezultatima raz-

²⁹ Plan rada seminara i kružoka u okružnim, kotarskim i gradskim komitetima u 1946. godini.

- 1) *Kosoj* — Organizacioni principi Partije — brošura.
- 2) *Staljin* — Pitanje organizacionog rukovodstva — iz »Pitanja Lenjinizma«.
- 3) *Staljin* — Partijska propaganda — marksističko-socijalistički odgoj članova Partije i partijskih kadrova — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 4) *Staljin* — Pitanja idejno-političkog rukovodstva — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 5) *Staljin* — O odabiranju kadrova, njihovom uzdizanju i raspodjeli — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 6) *Dimitrov* — O kadrovima — iz referata na VII Kongresu Kominterne.
- 7) *Kalinjin* — O nekim pitanjima masovnog partijskog rada — brošura.
- 8) *Staljin* — Marksizam i nacionalno pitanje — brošura.
- 9) *Staljin* — O nacionalnom pitanju u Jugoslaviji — brošura.
- 10) *Dilas* — Suština i značaj naše politike bratstva naroda — »Borba« od 10. decembra 1944. godine.
- 11) *Dilas* — O rješenju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji — »Borba« članak za bugarsku štampu.
- 12) *Staljin* — O trima osnovnim parolama Partije u seljačkom pitanju — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 13) *Staljin* — Lenjin, pitanje saveza sa srednjim seljakom — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 14) *Staljin* — Ka pitanju likvidacije kulaka kao klase — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 15) *Staljin* — Ka pitanju agrarne politike u SSSR-u iz »Pitanja lenjinizma«.
- 16) *Staljin* — Rad na selu — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 17) *Staljin* — Vrtoglavica od uspjeha — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 18) *Staljin* — Na žitnom frontu — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 19) — Šta su kolhozi — brošura.
- 20) *Vučković* — Zadrugarstvo jučer i danas — brošura.
- 21) — Uputstva za osnivanje seljačkih zadruga — brošura.
- 22) *Staljin* — Naredni zadaci Sovjetske vlasti — brošura.
- 23) *Dilas* — O današnjem zadatku partije — brošura.
- 24) *Kardelj* — Snaga narodnih masa — brošura.
- 25) *Staljin* — Nova situacija — nove zadatke ekonomske izgradnje — iz »Pitanja lenjinizma«.
- 26) *Staljin* — O socijalističkom takmičenju — brošura.
- 27) *Lenjin* — Kako organizirati takmičenje — brošura.
- 28) *Kardelj* — Put nove Jugoslavije — knjiga.
- 29) — Program i Statut Narodnog fronta — Ustav vezati sa zakonima koji su izdati.
- 30) *Kardelj* — O današnjem glavnom zadatku pozadine — brošura.
- 31) *Lenjin-Staljin* — O sindikatima — brošura.
- 32) *Staljin* — Uloga i zadaća sindikata u uslovima NEP-a — brošura.
- 33) *Staljin* — O zadacima privrednih rukovodilaca — iz »Pitanja lenjinizma« (AIHRPH, CK SKH, Agit-prop — 1946).

rade novinskih članaka rukovodilaca: Kardelja, Dilasa, Kidriča i Bakarića. Najbolju organiziranost i aktivnost u realizaciji održavanja seminara imao je Okružni komitet Varaždin. Seminari su održani s kotarskim i gradskim rukovodiocima agit-propa, a na njima je općenito razrađivana partijska agitacija i propaganda s akcentom na vlastiti okrug. Nadalje, seminari su održavani s organizacionim sekretarima kotarskih, mjesnih komiteta i organizacionim sekretarima tvorničkih ćelija i biroa. Na njima je razrađivana politika rukovođenja Partije vanpartijskim organizacijama i masama općenito. Seminari su također održavani i s tajnicima kotarskih i gradskih narodnih odbora, a na njima su obrađivane teme kao i na kružocima i večernjim partijskim kursovima — »Izgradnja naše države«, »Problemi narodne vlasti« itd.³⁰ Za razliku od toga vrlo svestranog pristupa, u organizacijama Istre postajala je »tendencija iskorištavanja ovih seminara kao jedinog načina pomoći rada kružocima, a ne, kao što treba da bude osnovno kod seminara, konkretna politička i praktična pomoć našim rukovodiocima u pravilnom razjašnjavanju linije i zadataka i politike naše Partije«. ³¹ Kao što je već naznačeno, program seminara određivao je okružni komitet prema svojim potrebama, a u skladu s politikom i ciljevima Komunističke partije Jugoslavije i Hrvatske. Seminari su trajali od pet do sedam dana, a organizacija seminara mogla je započeti tek poslije dobivene dozvole CK KPH, a na temelju dostavljenih programa.

d) »Lekciona« predavanja, konzultacije i diskusije

Tumačenja i analize prakse odnosno prijedenaog puta poslije oslobođenja, uz večernje partijske kursove, kružoke i seminare davani su u obliku predavanja, teorijski i politički, najobrazovanijima i najsposobnijim stručnjacima — partijskim kadrovima. Takav oblik uzdizanja partijskog članstva organiziran je u ciklusima pod rukovodstvom okružnog komiteta. Osim teorijskih, političkih i ekonomskih tema korišteni su, kao i u drugim razinama partijskog obrazovanja, referati, ekspozeci i govori rukovodećih političara naše zemlje.³² Konzultacije su se održavale o svim teorijskim pitanjima, a nezavisno od rada u večernjim partijskim kursovima, kružocima i seminarima. Na konzultacijama polaznici su postavljali pitanja, a predavači davali koncizna objašnjenja i odgovore.

Inače, »najveća slabost u današnjem stanju ideološko-vaspitaog rada je, nesumnjivo, nedovoljna pažnja u ideološkom podizanju partijskih kadrova u seoskim organizacijama i šablonskom prilaženju vaspitanju tih kadrova«. ³³ To je zapravo zajednički nazivnik svih problema koji su nastali u toku organiziranja i rada večernjih partijskih kursova, kružoka i semi-

³⁰ Seminari su se mogli organizirati s političkim i organizacionim sekretarima kotarskih i mjesnih komiteta, rukovodiocima agit-propa, s rukovodiocima večernjih partijskih kursova i kružoka, seminara s aktivnim predavačima okružnih, kotarskih i mjesnih komiteta, sa sekretarima ćelija, s propagandistima i s ostalim članovima partijskih organizacija ili komiteta i priznatim stručnjacima o pojedinim područjima.

³¹ Izvještaj, Teorijsko-predavački sektor, AIHRPH, CK SKH — 1947.

³² Vrlo teška teorijska predavanja bila su iz »Teorije revolucije i diktature proletarijata«, »Osnovne crte marksističke dijalektičke metode« i »Marksistička filozofija materijalizma«.

³³ Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 167.

nara. U srpnju 1945. godine Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije, u cilju što organiziranijeg pristupa marksističkom obrazovanju partijskih kadrova, donosi odluku o partijskim školama.³⁴ Tom odlukom reorganizirana je Viša partijska škola, koja od kraja 1944. godine djeluje u sastavu Centralnog komiteta KPJ, i osnovane niže partijske škole pri republičkim, pokrajinskim i oblasnim komitetima.³⁵

e) Niža partijska škola

Niže partijske škole formiraju se i djeluju pri republičkim i oblasnim komitetima. »Zadatak je ovih škola da vaspitavaju srednji i niži partijski kadar. Prema tome, škole su pohađali članovi okružnih i sreskih komiteta, sekretari partijskih ćelija, članovi političkih odsjeka, komesari bataljona i četa i članovi Partije iz državnog aparata i proizvodnje, koji po svom ideološko-političkom nivou i dužnostima imaju kvalifikacije srednjih ili nižih partijskih rukovodioca.«³⁶ Prva Niža partijska škola u Hrvatskoj započela je s radom 12. prosinca 1945. godine. Rad i organizacija nastave u školi postavljeni su na bazi Direktive CK KPJ. Odstupanje od te Direktive odosilo se na trajanje nastave. Direktivom CK KPJ bilo je predviđeno da nastava u školi traje tri, a trajala je četiri mjeseca. Tako je prva klasa polaznika Niže partijske škole nastavu završila 11. travnja 1946. godine. Nastavu su polazila 62 polaznika, od toga: 53 muškarca i 9 žena. *Socijalna struktura* polaznika bila je: radnika 30, seljaka 22, đaka 5, činovnika 3, obrtnika 1, učitelja 1, a *nacionalna*: Hrvata 45, Srba 15, Crnogoraca 1, Čeha 1.³⁷ Funkcije koje su prije dolaska u školu polaznici obavljali bile su vrlo različitog profila.³⁸ Druga klasa polaznika Niže partijske škole započela je s nastavom 10. svibnja, a završila 12. rujna 1946. Školu je pohađalo 69 polaznika; 58 muškaraca i 11 žena. Za razliku od prve klase polaznika, u drugoj klasi povećan je broj radnika za 40%, dok je broj seljaka smanjen za 27%. *Socijalna struktura*: radnika 42, seljaka 16, namještenika 6, đaka 3, učitelja 2. *Nacionalna struktura*: Hrvata 44, Srba 22, Čeha 2, Talijana 1.³⁹ Najviše polaznika bilo je iz kotarskih komiteta.⁴⁰

Centralni komitet KPJ, s obzirom na važnost koju je pridavao školovanju partijskog članstva, redovno je zahtijevao od republičkih i pokrajinskih

³⁴ Odluku o reorganizaciji partijskih škola donio je Centralni komitet KPJ u srpnju 1945. godine. Usp. Jugoslavija 1918—1984, zbirka dokumenata, Petranović Branko — Zečević Momčilo, Beograd 1985.

³⁵ Partijske funkcije i mjesta s kojih su došli polaznici u školu: Oblasni komitet Istre — 2, okružni komiteti KPH — 2, sekretari kotarskih komiteta KPH — 18, članovi kotarskih komiteta KPH — 4, sekretari mjesnih komiteta KPH — 5, članovi mjesnih komiteta KPH — 2, sekretari rajonskih komiteta KPH — 2, članovi mjesnih komiteta KPH — 1, članovi Mjesnog komiteta SKOJ-a — 1, članovi partijske jedinice OZNE — 1, član biroa KPH Trgovačke mornarice — 1, brigadnog komiteta — 9, rukovodilac Diverzantske grupe — 1. ARIHRPH — CK SKH — Niže partijske škole, Izvještaj o radu Niže partijske škole pri CK KPH — 1946.

³⁶ Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 168.

³⁷ AIHRPH, CK SKH Izvještaj o radu Niže partijske škole pri CK KPH.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

komiteta izvještaje o stanju, odnosno radu partijskih škola i o uspjesima koje su postigli polaznici tih škola.⁴¹ Nastavni plan Niže partijske škole, osim tri osnovna predmeta, sadržavao je i pomoćne predmete, kao ruski jezik, koji je učio samo određen broj polaznika i Pravopis koji je bio obavezan za sve polaznike škole. U programu školovanja druge klase polaznika Niže partijske škole došlo je do neznatne promjene, a uveden je i predmet »Politička ekonomija«.⁴² Osnovni predmeti u Nižoj partijskoj školi bili su: Historija svesavezne Komunističke partije (boljševika) predavana (proučavana) je ukupno 400 sati i sadržavala je 16 predavanja (kolegija);⁴³ »Značaj proučavanja Historije SKP(b)« (10 sati) i »Borba za stvaranje marksističke socijal-demokratske Partije u Rusiji« (27 sati); »Učenje Lenjina-Staljina o ideološkim osnovama Boljševičke partije« (25 sati), »Učenje Lenjina-Staljina o organizacionim osnovama Boljševičke partije« (15,5 sati); »Učenje Lenjina-Staljina o taktičkim osnovama Boljševičke partije« (25 sati); »Lenjinsko-staljinsko učenje o seljačkom pitanju« (28 sati); »Učenje Lenjina-Staljina o teorijskim osnovama Boljševičke partije« (69 sati); »Lenjinsko-Staljinsko učenje o nacionalnom pitanju« (25 sati); »Partija Boljševika u periodu prvog imperijalističkog rata« (23 sata); »Partija Boljševika u borbi za diktaturu proletarijata« (30 sati); »Partija Boljševika u periodu inostrane vojne intervencije i građanskog rata« (16 sati); »Borba partije Boljševika za obnovu narodne privrede 1921—1925. godine« (23 sata); »Borba partije Boljševika za socijalističku industrijalizaciju, pretvaranje SSSR u moćnu i industrijsku državu« (23 sata); »Borba partije Boljševika za kolektivizaciju seoske privrede, za pretvaranje SSSR-a u moćnu kolhoznu državu« (28 sati); »Partija Boljševika u borbi za završavanje izgradnje socijalističkog društva i sprovođenje Staljinskog Ustava« (20 sati); »Partija boljševika — inspirator i organizator pobjede nad njemačko-fašističkim zavojevacima« (13 sati).⁴⁴ Predavač iz predmeta Historija SKP(b) bio je Nikola Babarović, uz predviđenu suradnju Alekseja Kartovceva. U prilogu br. 3. dajemo plan tema, odrednice i literaturu iz predmeta Historija SKP(b) za 1946. godinu.

Partijska izgradnja proučavala se 280 sati i sadržavala je 17 predavanja: Zadatak i sadržaj predmeta »Partijska izgradnja« (10 sati); »Partija novog tipa i njeni organizacioni osnovi« (36 sati); »Partija i radnička klasa u sistemu diktature proletarijata« (25 sati); »Članstvo u Partiji i pitanja regulisanja njegovog socijalnog sastava«; »Statut SKP(b)« (19 sati); »Organizaciona struktura Partije i rukovodeći organi Partije« (17,5 sati); »Čelije« (18,5 sati); »Izbor kadrova, njihovo izdizanje i raspored« (18,5 sati); »Partijska informacija, rukovanje partijskom imovinom« (10 sati); »Marksističko-lenjinističko vaspitanje članova Partije, partijska propaganda« (23 sata); »Agitacija i štampa« (23 sata); »Partija i narodni odbori« (15,5 sati); »Partija i Sindikati« (20 sati); »Partija i omladina« (18

⁴¹ Dopis CK KPJ — Kadrovske odjeljenje — broj 27.593 od 12. studenog 1947.

⁴² Kod pojedinih kolegija (predmeta) došlo je do izvjesnih preklapanja što je bio razlog da dode do spajanja pojedinih kolegija, prvenstveno radi razumljivosti polaznicima, a zatim i radi racionalnosti.

⁴³ AIHRPH, CK SKH — 1946. godina. — Izvještaj o radu Niže partijske škole.

⁴⁴ AIHRPH, CK SKH, Agit-prop, Historija SKP(b) — 1946.

sati); »Partija i žene« (9 sati); »Kulturno-prosvjetna politika Partije« (23 sata); »Metodi Partije u rukovođenju privrednom izgradnjom« (20 sati).⁴⁵ Predavač predmeta »Partijska izgradnja« bio je Ivan Laća.⁴⁶

Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države proučavala se 380 sati i sadržavala je 16 predavanja: Zadatak i sadržaj predmeta »Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države« (2 sata); »KPJ u borbi za demokratizaciju zemlje, nacionalnu ravnopravnost i obranu nezavisnosti naroda Jugoslavije« (38 sati); »KPJ za vrijeme napada fašističkih osvajača na Jugoslaviju i KPJ u periodu priprema ustanaka« (23 sata); »Politička linija KPJ u NOB-i i pregled razvitka NOB-e« (25 sati); »Jedinstveni NO Front za vrijeme NOB-e i današnji program, statut i sastav Narodnog fronta« (25 sati); »Nastanak, razvitak i struktura narodnih odbora« (25 sati); »Državna struktura D. (demokratske) F. (federativne) Jugoslavije« (22 sata); »Nacionalno pitanje u staroj Jugoslaviji« (25 sati); »Rješenje nacionalnog pitanja kroz NOB-u i Federativno uređenje Jugoslavije« (21 sat); »Stvaranje, razvitak i uloga Jugoslavenske armije« (lekciono predavanje, 2 sata), »Drugi svjetski rat, napad na SSSR i stvaranje antihitlerovske koalicije« (30 sati); »Problemi organizacije poslijeratnog mira« (26 sati); »Osnove spoljne politike nove Jugoslavije« (26 sati); »Osnovi naše ekonomske politike« (37 sati); »Problemi privredne izgradnje« (27 sati); »Uloga zadrugarstva u našoj zemlji« (30 sati).⁴⁷ Predavač predmeta »Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države« bio je Gabrijel Santo. Nastava je, uz naznačena tri stručna predmeta, trajala 1060 sati. Prosječna ocjena polaznika Niže partijske škole bila je dobar. Poslije završetka škole, na partijsku dužnost bilo je raspoređeno 206 polaznika, a na dužnost u državni aparat i privredu 153 polaznika. »Što se tiče nastave, može se reći da je nedostatak u tome što znanje nastavnika nije na onoj visini kako bi to trebalo da bude, te što se predavanja ne povezuju dovoljno sa našim prilikama. Nastavnici su preopterećeni u radu i nedostaje im vremena da se temeljito spremaju za predavanja, pošto glavni dio vremena posvećuju prvenstveno pomaganju kružocima i pojedincima u školi. Isto tako predmet 'Narodno-oslobodilačka borba' nema rukovodioca predmeta, te predavanja održava asistent uz pomoć upravnika škole.«⁴⁸ Organizacija rada i nastava u školi temeljile su se na direktivi Centralnog komiteta KPJ.⁴⁹ Iz izvještaja koji je CK KPH o radu Niže partijske škole uputio CK KPJ Jugoslavije 25. svibnja 1946. godine vidljivo je s kojima se sve problemima susretao nastavnički kadar i polaznici škole. Nastavnički kadar sastojao se od upravnika Gušte Šprljana i nastavnika Ivana Laće, Nikole Babarevića i Gabrijela Sante. Osim njih, dužnost asistenta obavljali su Stojan Cmelić, Dobrila Morović, Franko Franulović, Dušan Vejnović, Marijan Kos, a ne-

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ U programu nastave (satnici) stoji da je predavač predmeta »Partijska izgradnja« Gušte Šprljan, zapravo on je bio upravnik Niže partijske škole.

⁴⁷ AIHRPH, CK SKH — 1946. godine.

⁴⁸ ACK SKJ, II H—K—2/27.

⁴⁹ Nastava u Nižoj partijskoj školi trajala je umjesto tri, kako je bilo predviđeno Direktivom CK KPJ, četiri mjeseca.

što kasnije Dragutin Haramija.⁵⁰ Zbog nedostajanja nastavnog kadra upravnik škole morao je iz svakog predmeta održati jedno ili dva predavanja. Iz tog razloga i zbog nedostatka literature nije održano predavanje iz »Metode Partije u rukovođenju privrednom izgradnjom«. Problema je bilo i s osnovnim nastavnim predmetima. Iako su predavanja iz predmeta »Partijska izgradnja« bili na zadovoljavajućem nivou, njihova slaba strana, odnosno nedostatak bio je u tome, što su se »izlaganja nastavnika, a naročito konferencija učenika obavljali možda i previše po knjizi, a što nisu dovoljno obrađivali praksu same naše partijske organizacije. Ovo se moglo desiti radi pomanjkanja najnovijeg praktičnog iskustva predavača i radi slabe veze sa konkretnim problemima organizacije na terenu.«⁵¹ Tu prazninu u radu nadoknadili su predavači iz Centralnog komiteta KPH i njegovih odjeljenja, koji su održali 12 predavanja o toj problematici. Time je taj predmet dao ne samo veću razinu teoretskog objašnjenja nego i praktičnu analizu stanja u našim partijskim organizacijama. Od svih predavanja najslabije su prezentirane teme: »Rukovođenje partijskom imovinom« i »Partijske informacije«. Prvu temu »nastavnici nisu jasno shvatili, pa su učenicima u prvom redu objašnjavali jednoobrazno knjigovodstvo, umjesto da su objasnili najosnovnije pojmove o rukovođenju i čuvanju partijske imovine.«⁵²

Najteži predmet na školovanju bila je »Historija SKP(b)«. Zbog nedovoljnih iskustava u obrađivanju te teme bilo je i nedostataka, koji su se najviše odnosili na drugi dio »Historije«. To je bio i razlog što »učenici nisu mogli shvatiti unutrašnju zakonitost zbivanja u revolucionarnoj borbi Boljševičke partije.«⁵³ Što se tiče metodike nastave toga predmeta, zaključeno je da je utrošeno mnogo više vremena na kronološko savladavanje »Historije SKP(b)« nego što je bilo potrebno, a premalo je vremena ostavljeno za teoretsko savlađivanje fundamentalnih pitanja marksizma-lenjinizma. Treći od bazičnih predmeta u Nižoj partijskoj školi »Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države« najviše je zainteresirao polaznike škole jer je predavan shodno nivou polaznika. Ipak, nedostatak je bio taj »što su se neke teme više kronološki izlagale, a nije se dublje vršila marksistička analiza.«⁵⁴ To se prvenstveno odnosilo na teme »Pregled razvitka NOB-e« i »Stvaranje, uloga i razvitak Jugoslavenske armije«. Pri predavanju pomoćnih predmeta, učenju ruskog jezika i pravopisa, također je bilo problema.⁵⁵ Što se tiče same nastave ruskog jezika »ovaj predmet nije u cijelosti uspio, u prvom redu radi toga što nisu sretno odabrani oni drugovi, koji ga mogu savladati, što su tom predmetu na-

⁵⁰ Predavač, odnosno asistent Marijan Kos nije zadovoljio na novom pozivu »jer (je) oskudijevao u općoj naobrazbi i teoretskom znanju, a uz to ne pokazuje dovoljno sklonosti za taj posao. Zbog toga je vraćen na staru dužnost«. AIHRPH, CK SKH — 1946. Izvještaj o radu Niže partijske škole.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ U samom početku nastave ruskog jezika učinjena je greška, što su svi polaznici započeli slušati taj jezik. Zbog teškoće predmeta i nakon provedene selekcije, 40 polaznika je nastavilo s učenjem ruskog jezika, međutim, svega njih 22 su ga s uspjehom završili.

stavnicima i upravnik poklonili drugorazrednu pažnju, što se samim učenicima nije predvidjelo slobodno vrijeme za samostalno učenje i što sam nastavnik ruskog jezika nije vršio nastavu po jednom određenom planu.⁵⁶ Ti nedostaci su kod polaznika druge klase uklonjeni. Učenjem odnosno nastavom pravopisa bili su obuhvaćeni svi polaznici škole, što je dovelo do velike nezainteresiranosti onih koji su završili srednjoškolsko, odnosno gimnazijsko školovanje. Osim naznačenih predmeta, polaznici škole slušali su i nekoliko predavanja iz prirodnih nauka. Predavanja su obično trajala od 1 do 1,5 sata, nakon čega je nastavnik dao kratak rezime održane teme, a učenici su postavljali pitanja radi pojašnjenja pojedinih problema. U samom početku učilo se po kružocima, a što je gradivo bolje savladavano postajale su veće mogućnosti za samostalan rad, odnosno individualno učenje. Jednom tjedno organiziran je praktičan rad u partijskim organizacijama grada Zagreba, gdje je odlazilo u grupama 8—10 polaznika. Prije odlaska na praktičan rad organizacioni sekretar Mjesnog komiteta upoznao ih je sa situacijom i problemima zagrebačkih organizacija. Članovi rajonskog komiteta također su ih upoznavali s konkretnim problemima njihove organizacije i raspoređivali ih na zadatke upoznavanja po partijskim jedinicama. No, »svi rajonski komiteti nisu tako postupili, tako da su učenici išli u pojedine organizacije bez jasne situacije.«⁵⁷ Kako bi se mogle dati što konkretnije ocjene snalaženja u praksi, zapažanju problema, zaključeno je da se polaznici škole ubuduće ne upoznavaju prethodno sa situacijom u zagrebačkim organizacijama, već da samostalno dolaze do zaključaka. Takav praktičan rad i konferencija o praktičnom radu bili su vrlo korisni za stjecanje novih iskustava i održavanja kontakata sa svakodnevnim praksom i problemima. Najviše koristi takvim načinom rada imali su polaznici škole iz provincije i rukovodioci u vojsci. Međutim, i u tom radu i takvom pristupu bilo je grešaka zato »što su učenici išli jedino na sastanke partijskih jedinica, a nisu prisustvovali sastancima drugih masovnih organizacija, kako bi se mogli još šire upoznati sa problemima.«⁵⁸ Rad i život u školi tekli su po ustaljenom redu. Radno vrijeme bilo je od 8 do 12 i od 14 do 19 sati, dok je vrijeme od 21 do 23 sata bilo predviđeno za samostalan rad, učenje, čitanje štampe, održavanje kulturnih večeri, usmenih novina, političkih predavanja itd. Subotnja večer i nedjelja bile su predviđene za odmor, posjećivanje kina, kazališta, muzeja, tako da je postojala stalna veza s kulturnim životom i zbivanjima u Zagrebu. Redovni i stalni prihodi Niže partijske škole bili su: financiranje od Centralnog komiteta KPH i lista »Naprijed«, a manjim dijelom dobrovoljni prilozi terenskih organizacija, koji su ubrzo potom ukinuti. Iz dosadašnjeg rada Niže partijske škole pri CK KPH može se reći da je postigla značajnu kvalitetu. Rukovodioci i predavači kontinuiranim radom ulazili su u suštinu sadržaja tema koje su predavali. Usavršavali su metode rada što je pridonijelo da su postignuti dobri rezultati. U predmetima za koje su postojali udžbenici i literatura rezultati su bili bolji, nego u onim koji to nisu imali ili u tome oskudijevali. Uz zasigurno vidljive uspjehe Niže partijske škole postojao je i niz nedostataka, koji su se prvenstveno odnosili na vrlo uzak, pomalo ograničen nastavni program, što se

⁵⁶ Isto.⁵⁷ Isto.⁵⁸ Isto.

sastojao od svega tri osnovna, već spominjana predmeta. Fakultativna nastava »Dijalektičkog i historijskog materijalizma« i nepotpuna nastava »Političke ekonomije« onemogućavali su cjelovit uvid u ostale teme iz »Marksizma-lenjinizma«. Bez osnovnog poznavanja »Dijalektičkog materijalizma« i »Političke ekonomije« nemoguće je bilo razumjeti i razjasniti povezanost društvenih i ekonomskih pojava. Osim tih poteškoća, »veliku poteškoću predstavlja(lo je) proučavanje nacionalne historije Hrvata, koja bi u budućnosti trebala da se pretvori u obaveznu temu. Mi još uvijek nemamo jednog udžbenika nacionalne historije sa marksističkom analizom koji bi se mogao primjenjivati u proučavanju nacionalne historije«. ⁵⁹ Što se tiče polaznika škole, nameće se zaključak da nisu svi shvatili ozbiljnost, važnost i značenje Niže partijske škole. Vrlo često u školu su slani nedovoljno pripremljeni i provjereni kadrovi, a neki od njih nisu imali »ni najelementarnije uslove za školu«. ⁶⁰ Da bi rad Niže partijske škole bio u skladu s društveno-političkom i ekonomskom politikom, bilo je potrebno upotpuniti program škole novim predmetima, prvenstveno »Dijalektičkim i historijskim materijalizmom«. Pitanje predavanja hrvatske povijesti trebalo je riješiti fakultativnom nastavom, angažiranjem profesora historije »partijca« koji bi predavanja održavao honorarno, dok se ne tiska udžbenik za taj predmet. Isto tako trebalo je podići kriterije prilikom prijema kadrova za školovanje, povećati broj predavača i asistenata, te im omogućiti da prisustvuju raznim konferencijama kako bi bili u toku i mogli raspravljati o nekim privrednim i političkim problemima, osigurati veći broj predavača iz Centralnog komiteta KPH za neka predavanja, te upoznati polaznike s problemima tadašnje politike.

f) *Dopisna partijska škola*

Dopisna partijska škola započela je s radom 1. listopada 1946, a završila s radom 24. prosinca 1947. godine. Prema Uputstvima CK KPJ, škola je imala trajati između osam i deset mjeseci. Međutim, u praksi to nije bilo izvedivo, te je nastava produžena na 12, a kasnije na 14 mjeseci. Razlog tome bilo je nedovoljno iskustvo u planiranju rada i brzina kojom je trebalo da započne s radom. Za školu se prijavilo 928 kandidata, od toga je upisano 558. Međutim, završni ispit položilo je svega 89 polaznika (od toga 12 žena). ⁶¹ Odaziv ispitima bio je više nego minimalan. Ispitu je pristupilo svega 33,9 posto polaznika. O tako slabom odazivu ispitima u izvještaju CK KPH upućenom Centralnom komitetu KPJ stoji: »Što se tiče slabog odaziva drugova na ispite, krivnja je u tome što se vodila slaba kontrola polaznika na terenu i što partijska organizacija na terenu nije posvećivala gotovo nikakvu pažnju polaznicima, tako da je učenje bilo slabo, mnogi su tokom rada odustali, a oni koji su se prijavili za ispit uglavnom su prionuli jače uz učenje tek u zadnje vrijeme pred ispit. Mi sa naše strane nismo mogli također posvetiti polaznicima dovoljno pažnje, niti im pomoći u radu, pošto nismo imali drugova, koji bi češće obilazili teren. To su isključivo činili nastavnici i asistenti partijske škole, koji uslijed svoga redovnog posla nisu bili u stanju da posvete dovoljno pažnje i te-

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ ACK SKJ, II—H—K 27/28.

renu.⁶² Najviše polaznika bilo je iz partijskih organizacija s područja Oblasnog komiteta Dalmacije i Istre.⁶³ *Socijalna struktura* polaznika bila je: radnika 16, seljaka 9, namještenika 33, intelektualaca 31.⁶⁴ Iako je Komunističkoj partiji kao avangardi radničke klase bila težnja da što više radnika bude zastupljeno u članstvu Partije, isto je tako bilo i s polaznicima partijskih škola. Međutim, taj odnos u nekim razinama partijskog školovanja odnosno školama nije postignut. Ponekad su prevladavali seljaci ili radnici, odnosno namještenici i intelektualci. Predmeti programa rada Dopisne partijske škole bili su sasvim identični predmetima Niže partijske škole: »Historija SKP(b)«, »Narodnooslobodilačka borba i izgradnja nove države« i »Partijska izgradnja«.⁶⁵ Predmeti su bili podijeljeni na teme međusobno povezane u jednu organizacijsku cjelinu. Osim obavezne literature, polaznicima je preporučeno da proučavaju djela o životu i radu velikih vođa i učitelja.⁶⁶ U toku školovanja u Dopisnoj partijskoj školi kandidati su morali napisati pismene radnje, kojih je iz svakog predmeta bilo tri.⁶⁷ Osnovni princip rada Dopisne partijske škole bio je samostalan, individualan rad. Problemi, kojih je bilo prilikom pristupanja ispitima, uvjetovali su da rezultati rada škole nisu bili na zadovoljavajućoj, predviđenoj razini. Razlozi su bili:

- a) nivo znanja i sposobnosti polaznika škole za samostalno učenje nije odgovarao programu i načinu rada te škole;
- b) program je bio obiman a vrijeme savladivanja određenog predmeta kratko;
- c) partijska rukovodstva nisu vodila računa o polaznicima škole te su ih premještala na razne nove dužnosti ili ih opterećivala s mnogo dužnosti;
- d) Dopisna škola nije imala posebno rukovodstvo, koje bi moglo da na vrijeme pruža pomoć i reagira na nepravilan rad itd., i da zadrži stalan kontakt s polaznicima škola s terena;
- e) rukovodstvo nije ostalo na započetom metodu učenja i pružanju pomoći polaznicima s terena, odnosno odustalo je od načina rada s kojim je započeto školovanje čim se pojavila neka sumnja pojedinih funkcionara u pravilnost dotadašnje metode rada.⁶⁸

⁶² Isto, II—H—K—27/27.

⁶³ Polaznici (89), koji su završili školovanje u Dopisnoj partijskoj školi, pripadali su partijskim organizacijama: OK Dalmacija 10, OK Istre 10, bivšim okruzima: Bjelovar 5, Daruvar 7, Slavonski Brod 1, Hrvatsko primorje 2, Varaždin 2, Osijek 1, Lika 1, Karlovac 4, Banija 1, OK Zagreb 4, MK Zagreb 24, Sveučilišni komitet 3, Komitet Centralnih ustanova 8, Biro sindikata 4, Biro UDB-e Hrvatske 2. AIHRPH, CK SKH — O radu partijske škole CK KPH.

⁶⁴ ACK SKJ, II—H—K 27/28.

⁶⁵ Za potrebe Dopisne partijske škole izdane su »Upute za izučavanje materijala dopisne partijske škole«, Zagreb 1946, Izdanje partijske škole pri CK KPH (Strogo je zabranjeno svako umnožavanje), str. 48.

⁶⁶ Osim navedene literature kandidati moraju proučavati »Biografiju J. V. Staljina« i »Biografiju V. I. Lenjina«.

⁶⁷ Svaki kandidat bio je obavezan u određenom roku izraditi i poslati preko svog Komiteta školi pismenu radnju, jer je ona bila uvjet bez kojega se nije mogao prijaviti usmeni ispit. Primjera radi, teme iz predmeta »Historija SKP(b)« bile su: »O naučnom socijalizmu«, »Što čini seljaštvo saveznikom proletarijata«, »O novoj ekonomskoj politici u SSSR-u«.

⁶⁸ ACK SKJ, II—H—K 27/28.

Zapravo, Dopisna partijska škola CK KPH, koja se u Hrvatskoj uvodi na sredini 1946. godine, bila je u osnovi eksperiment za ideologijsko-teorijsko uzdizanje partijskih kadrova. Ona je umnogome slijedila intenciju i tematski program već ustanovljene Niže partijske škole pri Centralnom komitetu KPH, ali je metodologija rada bila posve različita. Točnije, ona je osnovno oslonište imala u individualnom radu, a dopisno se posredovala literatura, upute za rad, način na koji partijski komiteti treba da pomažu u učenju i dr. Dakle, svrha takve izobrazbe bila je sistematsko-teorijsko uzdizanje partijskog kadra na osnovi veće samoinicijative, stimuliranja osobnih teorijskih afiniteta i odgovornosti.⁶⁹ Dopisna partijska škola, kao što je naznačeno, svojevrstan eksperiment, omogućivala je školovanje svima članovima Partije, bez obzira na teorijski nivo, dužinu partijskog staža ili visinu funkcije u Partiji. Međutim, »već prva iskustva su pokazala da nosivi program nije savladalo oko 15 do 20 posto kandidata«. ⁷⁰ Zbog kratkoće njezina postojanja nije moguće o njoj zauzeti adekvatan stav i dati meritornu ocjenu je li otvaranjem Dopisne partijske škole postignut cilj! Koliko je ona omogućila uzdizanje partijskih kadrova? Zašto su rezultati bili takvi kakvi su bili? U Izvještaju o radu te škole kaže se: »iz pismenih radnji koje je partijska škola primila od učesnika Dopisne partijske škole ne može se konstatirati, da je, ako se izuzme činjenica da su drugovi članovi Dopisne partijske škole ipak čitali dostavljeni materijal — prilično promašen cilj i svrha škole. Malobrojne pismene radnje, koje je partijska škola primila, a koje vrve od fraze i mitinziranja očito svjedoče o tome, da se nije mnogo postiglo«. ⁷¹ Da bi se postigli bolji rezultati odnosno podigla kvaliteta školovanja na viši nivo trebalo je:

— pojačati aparat agit-propa CK KPH, kako bi članovi toga tijela mogli češće obilaziti partijske organizacije na terenu i tamo održavati seminare i predavanja o temama u vezi s programom Dopisne partijske škole, odnosno kako bi pomogli u radu te škole;

— kotarski komiteti morali bi posvetiti veću pažnju radu Dopisne partijske škole s obzirom na to da su oni direktno zainteresirani da kadrovi koji završe školovanje budu odmah uključeni u rad na realizaciji partijskih zadataka. Osim tih poboljšanja, za bolju kvalitetu rada i veći uspjeh škole potrebno je bilo učiniti ove promjene u nastavnom programu:

1. »Ograničiti« program škole na proučavanje »Historije SKP(b)«, »NOB-a i linije Partije«, za koje bi teme trebalo da agit-prop razradi predavanja i ona da prođu kroz redakciju Centralnog komiteta KPH. Osim toga, bilo bi potrebno održati i nekoliko predavanja (dva do tri) iz zadrugarstva, što bi također trebalo razraditi u redakciji CK KPH. Tamo gdje ima više predavača program školovanja može se proširiti dodatnim predmetima (filozofija).

⁶⁹ Kašić B., n. dj., str. 180.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ AIHRPH, CK SKH — Dopisna partijska škola CK KPH — 1948. godina.

2. Dopisnu partijsku školu orijentirati, uglavnom, samo na sekretare partijskih ćelija. Razlog tome je mnogo viši stupanj teorijsko-ideološke naobrazbe i mogućnost lakšeg savladavanja programa školovanja.

3. Jednom tjedno organiziranje seminara kao pomoć individualnom učenju, koje bi organizirali kotarski komiteti u svome središtu.

4. Za ideološko-teorijski rad sa seoskim partijskim aktivima iskoristiti zimске mjesece, zbog zauzetosti članova Partije poljoprivrednim radovima u ljetnim i jesenskim mjesecima.⁷²

Te izmjene, kako stoji u Izvještaju Dopisne partijske škole CK KPH, »nužno je unijeti, jer naš najniži partijski kadar nije u stanju samostalno proučavati teške teoretske teme, oko kojih se bespomoćno vrte«.⁷³

g) Partijska škola CK KPH »Rade Končar«

Partijska škola CK KPH »Rade Končar« započela je s radom potkraj 1945. godine. Ne postoje pouzdani podaci o početku rada prve klase polaznika partijske škole pri CK KPH »Rade Končar«. Iz »Izvještaja o radu Treće klase« vidi se da je započela s nastavom 7. listopada 1946, a završila s radom 11. veljače 1947. godine.⁷⁴ U trećoj klasi naznačene škole bila su 72 polaznika. Školu je završilo 68 polaznika, od toga 6 žena. *Socijalni sastav* polaznika bio je: radnika 37, seljaka 33, intelektualaca 3, domaćica 1, namještenika 1, vojnih lica 3.⁷⁵ *Nacionalni sastav*: 53 Hrvata i 15 Srba.⁷⁶ Četvrta klasa polaznika te škole započela je sa školovanjem 7. travnja, a završila 29. kolovoza 1947. godine. Školovanje su započela 162 polaznika, a dva su odustala u toku školovanja zbog bolesti.⁷⁷ *Socijalni sastav* polaznika škole bio je: radnika 72, seljaka 53, namještenika 17, đaka 8, domaćica 6, raznih zanimanja 4. *Nacionalni sastav*: 114 Hrvata, Srba 42, Slovenaca 1, Čeha 2, Slovaka 1.⁷⁸ Program te škole bio je identičan s programima ostalih škola i kursova. Bazični predmeti bili su: »Historijska SKP(b)«, »Historija NOB-a i izgradnja nove države« i »Partijska izgradnja«. Razlike su postojale samo u broju sati predavanja i kvaliteti predavača. Najviše polaznika iz strukture radnika bilo je iz oblasnih komiteta Dalmacije i Istre.⁷⁹

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

⁷⁴ AIHRPH, CK SKH, Izvještaj za treće razdoblje Partijske škole CK KPH »Rade Končar« — 15. veljače 1947.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Polaznici (68) treće klase Partijske škole CK KPH »Rade Končar« bili su iz: OK Dalmacije 10, OK Istre 7, OK Hrvatsko primorje 3, OK Karlovac 3, OK Like 1, OK Varaždin 6, OK Osijek 3, OK Brod 6, OK Daruvar 5, OK Bjelovar 4, OK Zagreb 6, OK Banije 3, GK Zagreb 6, iz JA 3, iz PK SKOJ-a 1, UDB-e Hrvatske 1. Polaznici (160) četvrte klase istoimene škole bili su iz: Dalmacije 18, Istre 13, bivših okruga: Daruvara 10, Bjelovara 13, Osijeka 10, Banije 7, Zagreba 11, Like 7, Karlova 9, Varaždina 10, Slavenskog Broda 9, Primorsko-goranskog 9, MK Zagreb 18, Komiteta Centralnih ustanova 3, JA II 5, Milicije 1, GO Narodne omladine 2 i KNOJ 2. AIHRPH — CK SKH, Izvještaj za treće i četvrto razdoblje Partijske škole CK KPH »Rade Končar«. Isto.

Za rezultate postignute u toku školovanja može se reći da su po tadašnjim kriterijima bili zadovoljavali, po teorijskom znanju i po izvanškolskim aktivnostima. Što rezultati nisu bili bolji »razlog je dijelom do predavača, čiji nivo znanja ne može da daje više, a dijelom do slušača čiji nivo znanja je dosta mali, te se i pored najvećeg napora ne može više postignuti«. ⁸⁰ Nastavnički kadar škole sačinjavala su tri predavača i tri asistenta. Sveukupna nastava sadržavala je 53 predavanja u trećoj i 48 predavanja u četvrtoj klasi. Od ostalih predmeta učio se pravopis i gramatika hrvatskog jezika, ruski jezik, geografija, fizika i kemija, uz četiri predavanja iz nacionalne povijesti naroda Jugoslavije. Kao specijalni »gosti predavači« bili su Pavle Gregorić i Anka Berus (iz predmeta »NOB i izgradnja nove države«) te Biber, Sarajčić, Popović, Franičević i Belinić (iz predmeta »Partijska izgradnja«). Dužina partijskog staža polaznika bila je od 1935. do 1946. godine.

III. PROMJENE U OBRAZOVANJU PARTIJSKIH KADROVA POTKRAJ 1947. I NA POČETKU 1948. GODINE

Potkraj 1947. i u toku 1948. godine došlo je do organizacijskih promjena kojim se partijska odjeljenja organiziraju u Uprave, odnosno konstituiraju se Uprave za agitaciju i propagandu pri Centralnom komitetu KPH. Niz organizacijskih promjena u naznačenom razdoblju, a koje nije moguće i nije za sada potrebno rekonstruirati, umnogome su pridonijele omasovljenju i studioznijem pristupu ideološkom odgajanju mladih partijskih radnika.

Prvoga travnja 1948. godine s predavanjem »Marx i Engels — osnivači naučnog socijalizma« započela je s radom, a završila 15. srpnja iste godine, Niža partijska škola pri CK KPH, ali s nešto izmijenjenim i proširenim programom rada odnosno školovanja. Uz četiri osnovna predmeta: »Osnovi lenjinizma«, »Narodnooslobodilačka borba i izgradnja države«, »Ekonomika nove Jugoslavije« i »Partijska izgradnja«, te nekoliko predavanja iz prirodnih nauka (atomi, molekule, neuništivost materije, nebeska tijela, postanak života na zemlji, o porijeklu čovjeka), održana su predavanja o religiji, umjetnosti i nacionalnoj povijesti. Škola je imala 73 polaznika (63 muškarca i 10 žena), školu je završilo 68 polaznika od toga 9 žena. ⁸¹ *Socijalni sastav* polaznika bio je: radnika 23, seljaka 36, namještenika 9. ⁸² *Nacionalni sastav*: Hrvata 58, Srba 9, Crnogoraca 1. ⁸³ Druga klasa polaznika Niže partijske škole pri CK KPH započela je s školovanjem 15. rujna, a završila 25. prosinca 1948. godine. Škola je sa zakašnjenjem od 15 dana započela s radom zato što do naznačenog roka nisu dostavljeni prijedlozi o kandidatima za ško-

⁸⁰ Isto.

⁸¹ AIHRPH, CK SKH, Izvještaj o radu Niže partijske škole za period od 1. travnja do 15. srpnja 1948. godine.

⁸² Isto.

⁸³ Isto.

lovanje. Školovanje je umjesto 73, započelo 65 polaznika (50 muškaraca i 15 žena). Jedanaest kandidata nije se odazvalo pozivu za školovanje, a troje ih je naknadno došlo.⁸⁴ Dvoje ih je došlo iz gradskog komiteta Splita, a jedan iz državnog poljoprivrednog dobra Sinj. *Socijalni sastav* polaznika druge klase: radnika 28, seljaka 32, namještenika 5.⁸⁵ *Nacionalni sastav*: Hrvata 60, Srba 5.⁸⁶ Program rada škole proširen je sa četiri nova kolegija: »Razvitak radničkog pokreta u zemljama Jugoslavije, stvaranje KPJ i njen razvoj«, »Komunistička partija Jugoslavije u izgradnji nove države FNRJ«, »Program Komunističke partije Jugoslavije« i »O seljačkim radnim zadrugama«. Osim tih novih predmeta, proučavani su materijali s Petog kongresa KP Jugoslavije. Polaznici druge klase nisu imali predavanja iz prirodnih nauka, kao polaznici prve klase, jer se nisu mogli pronaći predavači za te predmete. Jedino je održano predavanje »O religiji«. »Program se nije u potpunosti ostvario.«⁸⁷ Neki predavači nisu došli na vrijeme, te neki kolegiji odnosno predavanja nisu održana [»Izgradnja narodne vlasti i njen karakter« i »Petogodišnji plan«]. O problemima nastavnčkog kadra u Izvještaju o radu Niže partijske škole naznačeno je »mi više ne možemo računati na neki spontani odgoj i razvitak ovakvog kadra, već ga trebamo unaprijed planirati. Mi ne možemo računati na iznimne slučajeve da se drugovi za ovakav sektor mogu samostalno razvijati, ali tu je potrebna škola koja će ubrzati njegov razvoj i učvrstiti njegovo znanje.«⁸⁸ Osim već naznačenih problema, teškoće u nastavi i dolasku kandidata na školovanje nastale su zbog priprema za kotarske partijske konferencije, priprema za Drugu oblasnu konferenciju i priprema za Drugi kongres Komunističke partije Hrvatske, prvi kongres nakon oslobođenja zemlje.

U 1948. godini započela je s radom i Niža partijska škola pri Mjesnom komitetu KPH Zagreba. Školovanje je započelo 2. ožujka, a završilo 22. lipnja iste godine. Škola je imala 76 polaznika (51 muškarac i 25 žena).⁸⁹ *Socijalni sastav polaznika* bio je: radnika 46, seljaka 2, namještenika 10, zanatlija 18.⁹⁰ Upravitelj Niže partijske škole pri Mjesnom komitetu KPH Zagreba bio je Zlatko Sinobad, a stalni asistent Zora Barišić. Program škole bio je identičan s nastavnim programom ostalih partijskih škola u tom razdoblju. Osim Niže partijske škole pri Mjesnom komitetu KPH Zagreba, postojala je i škola isto takvog ranga pri Oblasnom komitetu KPH za Dalmaciju. Ta škola započela je s radom 1. travnja, a završila potkraj lipnja 1948. godine. Imala je 73 polaznika (63 muškarca i 10 žena).⁹¹ *Socijalna struktura polaznika*

⁸⁴ Predviđene kandidate nisu poslali komiteti: Dubrovnik, Benkovac, Sinj, Šibenik, Makarska, Knin, Hvar po jednoga, a Brač i Korčula po dva kandidata.

⁸⁵ AIHRPH, CK SKH, Izvještaj o radu Niže partijske škole za period od 15. rujna do 25. prosinca 1948. godine.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ ACK SKJ, II, H—K 27/29.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Isto.

bila je: radnika 25, seljaka 39, namještenika 9.⁹² Upravnik škole bio je Franko Franulović, dotadašnji asistent u partijskoj školi pri CK KPH. Program rada te škole bio je kao i program Niže škole pri Mjesnom komitetu KPH Zagreb, odnosno partijske škole pri CK KPH. Paralelno, uz početak rada nižih partijskih škola u Zagrebu, započela je s nastavom i Niža partijska škola pri Oblasnom komitetu Dalmacije u Splitu. Ta škola bila je jedna od najbolje ekipiranih partijskih škola u Hrvatskoj, što se tiče broja i kvalitete nastavnog kadra. Predavači u Nižoj partijskoj školi KPH pri Oblasnom komitetu Dalmacije bili su: Jovo Ugrčić, Jelka Mušica, Božidar Novak, Stevo Božanić, Marin Cetinić, Branko Karadole, Gojko Marić, Frane Božić, Boško Knežević, Ivo Raić, Sime Lukin, Petar Rončević i Nikola Repanić.⁹³ Najviše predavanja u školi održao je Jovo Ugrčić (organizacioni sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju) i Božidar Novak (član Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju).

Školovanje partijskih kadrova, osim u republičkim i pokrajinskim okvirima, organizirano je i na saveznom nivou u Višoj partijskoj školi pri Centralnom komitetu KPJ u Beogradu. Tu školu polazili su »sekretari kotarskih i gradskih komiteta, članovi odjeljenja Oblasnog komiteta za Dalmaciju i gradskih komiteta, kao i rukovodioci iz državnog aparata«.⁹⁴ Centralna partijska ustanova za ideološko obrazovanje bila je Viša partijska škola »Đuro Đaković« pri Centralnom komitetu KPJ. Ona je nastavljala rad kursova i kružoka iz vremena Narodnooslobodilačkog rata. Od studenoga 1946. ta je škola pretvorena u jednogodišnju školu. Školu su do naznačenog datuma polazila 623 slušaoca, odnosno do srpnja 1948. godine 937 slušalaca. Od toga datuma mijenja se i dužina školovanja. Od jednogodišnje škole, postala je dvogodišnja.⁹⁵ Iz Hrvatske su za tu školu predložena 33 kandidata, od kojih je većina bila na vrlo odgovornim dužnostima u Partiji Hrvatske i izvan nje.⁹⁶

⁹² Isto.

⁹³ AIHRPH, CK SKH — Predavači za Nižu partijsku školu Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju, 3. ožujak 1948. godine.

⁹⁴ Drugi kongres KPH, Zagreb 1949. godine, str. 145.

⁹⁵ Povijest Saveza komunista Jugoslavije, Beograd 1985, str. 325—326.

⁹⁶ Kandidati za Višu partijsku školu pri CK KP Jugoslavije (prezime i ime, socijalna i nacionalna pripadnost, partijske funkcije koje obavlja): ANIČIĆ Mijo, radnik, Hrvat, član KK Gospić, Benzoni Mileva, pravnik, Hrvat, član MK Rijeke, BOKAN Dušan, seljak, Srbin, član ćelije, BUČEVIĆ Vinko, radnik, Hrvat, organizacioni sekretar OK Dalmacije, CAR Pero, radnik, Hrvat, član MK KPH Zagreb, ČARIĆ Jovo, radnik, Srbin, član ćelije, CVETKOVIĆ Đuka, radnik, Srbin, član PK SKOJ-a, CVIJANOVIĆ Stevo, seljak, Srbin, član ćelije, ČAČIĆ Milan, dak, Hrvat, sekretar KK Sisak, ČOLAK Marko, privatni namještenik, Hrvat, član ćelije, CURUVIJA Tode, student, Srbin, član Agit-propa CK KPH, DESPOT Milan, radnik, Hrvat, član MK Zagreb, DOMANDŽIĆ Ante, činovnik, Hrvat, član ćelije, IVANOVIĆ Stojan, seljak, Srbin, sekretar KK Nova Gradiška, IVIĆ Stjepan, radnik, Hrvat, član org.-instruktorskog odjela CK KPH, JADREŠIĆ Bogde, obrtnik, Hrvat, član ćelije, JUKIĆ Ivan, radnik, Hrvat, član MK Rijeke, KOZUL Vinko, seljak, Hrvat, rukovodilac organizaciono-instruktorskog odjela Oblasnog komiteta Dalmacije, KRAJNOVIĆ Nikola, dak, Srbin, član KK Gospić, LEŠ Stanko, radnik, Hrvat, sekretar KK Čazma, MAJSTOROVIC Milan, trgovački pomoćnik, Srbin, član komiteta Centralnih ustanova, PLAŠĆ Dragutin, radnik, RADIĆ Božo, trgovački pomoćnik, Srbin, član ćelije, RAZOVIĆ Marko, seljak, Hrvat, pomoćnik instruktora org.-instruktorskog odjela CK KPH, Roje Ante, radnik, Hrvat, rukovodilac org.-

Socijalna struktura polaznika bila je: radnika 14, seljaka 5, intelektualaca 7, namještenika 4, obrtnika 1.⁹⁷ *Nacionalna struktura*: Hrvata 18, Srba 13.⁹⁸ Višu partijsku školu pri CK KPJ uspješno je završilo 19 kandidata.⁹⁹ U toku školovanja dva kandidata odustala su od daljnjeg školovanja.¹⁰⁰

IV. NACIONALNA I SOCIJALNA STRUKTURA PARTIJSKOG KADRA UKLJUČENOG U PROCES OBRAZOVANJA

Nakon završetka Narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije, u lipnju 1945. godine, KPH je u svojim redovima imala 24.780 članova.^{101,102} Već potkraj iste godine taj je broj uvećan za 22.425 novih članova, tako da je na kraju 1945. godine KPH imala 47.205 članova.¹⁰³ Taj trend povećanja članstva nastavljen je i u narednim godinama. Tako je potkraj 1946. godine KPH imala 58.441 člana,¹⁰⁴ potkraj 1947. godine 57.193 člana,¹⁰⁵ potkraj 1948. god. 85.369 članova,¹⁰⁶ potkraj 1949. god. 91.375 članova,¹⁰⁷ potkraj 1950. 103.270 članova.¹⁰⁸ U socijalnoj strukturi članstva KPH seljaci su, pogotovo prvih godina nakon oslobođenja, činili većinu članstva. Godine 1945 — 56,70%, a 1946 — 51,80%.¹⁰⁹ U kasnijim godinama taj se odnos mijenjao u korist radnika. Partijskim školovanjem mnogo je više obuhvaćeno radnika nego seljaka. U razdoblju od lipnja 1945. do kraja 1947. godine, primjera radi, partijske kurseve u Oblasnom komitetu Dalmacije polazilo je 169 radnika i 84 seljaka.¹¹⁰ U istom razdoblju Nižu i Srednju partijsku školu

-instruktorskog odjela CK KPH, Starčević Grga, radnik, Hrvat, član ćelije, SUTLOVIĆ Riko, student, Hrvat, član Agit-propa CK KPH, SVILAR Ratko, radnik, Hrvat, organizacioni sekretar MK Slavonski Brod, ŠEPAROVIĆ Stjepan, novinar, Hrvat, član ćelije, ŠTRBO Aleksa, radnik, Srbin, član ćelije, VEJNOVIĆ Dušan, dak, Srbin, član ćelije, VRANEŠEVIĆ Milka, student, Srbin, član org. odjela CK KPH, GRUBOR Dušanka, student, nije naznačena nacionalnost, član Komiteta Centralnih ustanova. AIHRPH, CK SKH — Popis drugova predloženih za Višu partijsku školu u rujnu 1947. godine.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Drugi kongres KPH, Zagreb 1949, str. 145.

¹⁰⁰ Pretpostavlja se da su od daljnjeg školovanja na Višoj partijskoj školi odustali (nije poznato zbog čega) Sutlović Riko i Benzon Mileva. AIHRPH, CK SKH — Popis drugova predloženih za Višu partijsku školu, rujan 1947. godine.

¹⁰¹ *Jelić Ivan*, KPH 1937—1945. Drugi svezak, Zagreb 1981, str. 333.

¹⁰² U čitavom tekstu podaci o brojnom stanju članova KPH dani su bez članova KP u Jugoslavenskoj narodnoj armiji.

¹⁰³ ACK SKJ, II—H—K 27/2.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ AIHRPH, CK SKH — 40/1948.

¹⁰⁶ AIHRPH, CK SKH — K—29. Vidi: Treći kongres SKH, Zagreb 1956, str. 60 ili Statistički podaci organizacija SK NRH, Zagreb 1960, str. 3.

¹⁰⁷ Treći kongres SKH, Zagreb 1956, str. 61.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ ACK SKJ, II—H—K 27/2.

¹¹⁰ ACK SKJ II—H—K 27/27.

pri CK KPH polazilo ih je 865, od toga najviše radnika 420, zatim seljaka 290.¹¹¹ Ista situacija bila je i u Dopisnoj partijskoj školi. Od 89 polaznika uspješno je završilo školovanje 16 radnika, a svega 9 seljaka. Ostala 64 bili su namještenici i intelektualci.¹¹² Jednogodišnju partijsku školu koja je završila radom u lipnju 1948. godine od 182 polaznika 72 su bila radnici, 67 seljaci a ostalih 49 bili su različitih socijalnih zanimanja.¹¹³ Od 33 kandidata predložena za Višu partijsku školu pri CK KPJ (započela s radom u rujnu 1947. godine) iz Hrvatske bilo je 14 radnika i samo 5 seljaka.¹¹⁴ Nižu partijsku školu pri Oblasnom komitetu Dalmacije i Okružnom komitetu Rijeke, za razliku od ostalih partijskih škola u Hrvatskoj, većinu ali vrlo neznatnu činili su seljaci. Od 254 polaznika Niže partijske škole pri Oblasnom komitetu Dalmacije 91 je bio radnik, a seljaka 115. Isto je tako bilo i u Partijskoj školi pri Okružnom komitetu Rijeke, gdje je od 130 polaznika 49 bilo radnika, a 56 seljaka.¹¹⁵ Kroz partijske škole od oslobođenja zemlje (lipnja 1945) do kraja 1947. godine ukupno je prošao, odnosno školu završio 1561 polaznik, od toga je Srednju partijsku školu završilo 236, a Nižu partijsku školu 1325 polaznika.¹¹⁶ Iako se brojka od 1561 polaznika višeg i srednjeg partijskog obrazovanja na prvi pogled čini prilično velikom u naznačenom razdoblju, komparirajući je s brojem članova KPH, koja je potkraj 1947. godine imala 57.193 člana, navedeni broj polaznika partijskog »višeg« obrazovanja nije baš značajan. Naime, marksističkim partijskim obrazovanjem bilo je obuhvaćeno svega 2,73% ukupnog članstva KPH. Iz toga je vidljivo da »u sistemu ideološko-političkog obrazovanja uspostavlja se odnos učenika i učitelja. Partija, odnosno partijski vrh je učitelj koji prenosi spoznaje.«¹¹⁷ Dakle, osim uskog kruga, participacija ostalog partijskog članstva bila je vrlo mala u kreiranju političke vlasti. U tom razdoblju, važno je napomenuti da »jačanje prosvjetiteljske uloge Partije, odgovara dijelu inteligencije, jer ona u takvom okviru nalazi svoju funkciju prosvjetitelja, ona je veza između tih spoznaja i radnih masa, ali ne kreira spoznaje, jer je to pravo i dužnost političkog vrha.«¹¹⁸ Iz priloženih se podataka — tabela — vidi da je školovanje u partijskim školama završilo najviše članova i sekretara kotarskih i gradskih komiteta, a zatim slijede sekretari i članovi biroa većih osnovnih partijskih organizacija, omladinskih rukovodilaca, članova UDB-e, Jugoslavenske armije, trgovačke mornarice, AFŽ-a, Narodne milicije itd. Što se tiče metode odabiranja polaznika partijskih škola, ona nije bila potpuno pravilna. Zapravo, trebalo je da postoji plan školovanja rukovodećih kadrova, a u suradnji s ostalim odjeljenjima iz uprave, izabiru se polaznici tih škola. Međutim, u praksi

¹¹¹ Isto.

¹¹² ACK SKJ, II—K—K 28/27.

¹¹³ ACK SKJ, II—K—K 27/29.

¹¹⁴ AIHRPH, CK SKH, Popis predloženih drugova za Višu partijsku školu, rujna 1947.

¹¹⁵ ACK SKJ, II—K—27/30.

¹¹⁶ Isto.

¹¹⁷ *Bilandžić Dušan*, Historija SFRJ, Glavni procesi 1918—1985, Zagreb, 1985, str. 145.

¹¹⁸ Isto.

Tabela 1.

SOCIJALNI SASTAV POLAZNIKA PARTIJSKIH ŠKOLA
LIPANJ 1945 — PROSINAC 1947.¹¹⁹

Škola	Radnika	Seljaka	Namještenika	Đaka	Učitelja	Ostalih	Ukupno
Niža škola CK KPH	305	215	40	18	3	48	629
Srednja škola CK KPH	115	75	25	6	2	13	236
Niža škola MK Zagreb	223	—	89	—	—	—	312
Niža škola OBL. K. Dalmacije	91	115	21	1	—	26	254
Niža škola OK Rijeke	49	56	9	1	1	14	130
Ukupno:	783	461	184	26	6	101	1561

¹¹⁹ ACK SKJ, II—K—27130.

* U socijalnoj klasifikacijskoj podjeli u KPJ odnosno KPH postoji više socijalnih kategorija. Ovdje su uzete u obzir: radnici, seljaci, namještenici, đaci, učitelji i »ostali«. Međutim osim tih kategorija u arhivskoj građi susreću se još ove socijalne skupine: intelektualci, namještenici-đaci, studenti-đaci, obrtnici, domaćice i zanatlije. Pod skupinom »ostali« vode se uposljeni kod privatnika, penzioneri i invalidi. Do zaključno 1952. godine socijalni sastav članstva vodio se prema socijalnom porijeklu (npr. milicionari su vođeni kao seljaci, radnici na službeničkim dužnostima ubrajali su se među radnike).

Tabela 2. NACIONALNI SASTAV POLAZNIKA PARTIJSKIH ŠKOLA
LIPANJ 1945 — PROSINAC 1947.¹²⁰

Škola	Hrvata	Srba	Slovenaca	Crnogoraca	Talijana	Ostalih*	Ukupno
Niža škola CK KPH	421	189	5	1	1	12	629
Srednja škola CK KPH	170	62	2	—	1	1	236
Niža škola MK Zagreb	207	97	5	—	—	3	312
Niža škola OBL, K, Dalmacije	222	28	—	3	1	—	254
Niža škola OK Rijeke	110	11	—	—	8	1	130
Ukupno:	1130	387	12	4	11	17	1561

¹²⁰ Isto.

* U nacionalnoj klasifikacijskoj podjeli u KPJ odnosno KPH postoji 17 naroda i narodnosti i »ostali«. Ovdje su uzeti u obzir Hrvati, Srbi, Slovenci, Crnogorci i Talijani i »ostali» pod čiji nazivnik su stavljani ostali narodi i narodnosti: Makedonci, Muslimani, Šiptari, Vlasi, Rumunji, Bugari, Mađari, Rusi, Česi, Slovaci, Turci i Rusini.

Tabela 3.

DUŽNOSTI S KOJIH SU POLAZNICI DOŠLI U PARTIJSKE ŠKOLE
LIPANJ 1945 — PROSINAC 1947.¹³¹

Škola	Iz Oblasnog komiteta	Iz OK KPH-a	Članova i sek. KK KPH-a	Članova i sek. GK KPH-a	Članova i sek. RK KPH-a	Ornlađinskih rukovodilaca	Članova i sek. čelja i čl. biroa	Članova i sek. tvor. kom.	UDB-a	JA	Trgovacka mornarica	APZ	Milicija	Ostali	Ukupno	Od toga u vlasti	Članova i sek. mjese. kom.
Niža škola CK KPH	8	11	290	44	22	68	102	22	8	41	1	2	3	7	629	67	
Srednja škola CK	4		99	16	15	23	46	1	5	21	1	—	3	2	236	32	
Niža škola GK KPH Zagreb					1		282	12						17	312		
Niža škola Obl. komiteta Dalmacije			79		5	35	108	2		2	8		1	14	254	26	14
Niža škola Ok komiteta Rijeke*															130		
Ukupno:	12	11	468	60	43	126	538	37	13	64	10	2	7	40	1561	125	14

¹³¹ Isto.

* Za Nižu školu pri Okružnom komitetu Rijeke ne postoje podaci po dužnostima s kojih su došli polaznici u tu partijsku školu.

takvog pristupa nije bilo. Polaznici su birani na osnovi prijedloga kotarskih i gradskih komiteta, ali i na bazi partijskih dokumenata — biografija i preporuka — koji su imali prevagu pri donošenju odluka za školovanje. Međutim, bilo je i primjera da su davane preporuke i za takve kandidate koji zbog svoje prošlosti nisu bili pogodni za školovanje. Kao određeni »filter« za stjecanje kandidature za upis u partijske škole služili su partijski kursovi koje je polazio velik broj članova Partije. Na temelju pozitivnih rezultata koje su postigli članovi na tim kursovima, odnosno samo oni koji su se najviše istakli, dobili su pravo da se kandidiraju za upis u partijske škole. Ali i tu su bile prisutne anomalije. Praćenja rezultata rada na kursovima nije bilo, a također se nije obraćala ni dovoljna pažnja na koju će dužnost poslije završetka školovanja školovani kadar biti raspoređen i što će raditi.

Ulazeći dalje u analize uočili bismo konstataciju da su u partijskom uzdizanju i usavršavanju mnogo više bili zastupljeni radnici nego seljaci, iako je prevaga seljaka u članstvu KPH u naznačenom periodu bila izrazita. Godine 1945. seljaka članova KPH bilo je 26.762 ili 56,7⁰/₀,¹²² 1946. god. 30.267 ili 51,8⁰/₀,¹²³ 1947. god. 27.496 ili 48⁰/₀,¹²⁴ i 1948. god. 38.019 ili 44,5⁰/₀.¹²⁵ Mreža partijskih organizacija na selu bila je odlično organizirana. Godine 1945. na selu je bilo formirano 3579 partijskih ćelija,¹²⁶ 1946. god. 3869,¹²⁷ itd. Iako nosioci i realizatori političke linije KPH, njihova participacija u rukovodećim funkcijama nije bila naročita. Slijedom toga, i njihova zastupljenost u partijskom usavršavanju odnosno marksističkom školovanju, osim u Dalmaciji, bila je tome primjerena. Vrlo je teško dati točno objašnjenje za takvu situaciju. No, moguće je navesti neke općenite naznake:

1. Komunistička partija — avangarda radničke klase — težila je što većem broju radnika u članstvu;
2. rukovodeće funkcije u partijskim organizacijama, u tvornicama i dr. bile su u rukama radnika;
3. viši stupanj školske naobrazbe imali su radnici nego seljaci;
4. »teorijski« koncipiran nastavni program u partijskim školama nije bio prihvatljiv za seljake;
5. veća zainteresiranost radnika nego seljaka za školovanje u partijskim školama;
6. poljoprivredni i sezonski radovi seljake su vezali za zemlju;
7. prihvaćanjem u Saboru NR Hrvatske (26. lipnja 1947) Zakona o Petogodišnjem planu razvitka NR Hrvatske bilo je planirano povećanje kvalificiranih radnika za 100⁰/₀;
8. lakše zapošljavanje radnika nego seljaka u drugim sredinama po završetku partijskog školovanja, jer je velik broj seljaka bio vezan za svoje posjede (zemlju);

¹²² ACK SKJ, II—H—K 27/2.

¹²³ Isto.

¹²⁴ AIHRPH, CK SKH — K 40/1948.

¹²⁵ AIHRPH, CK SKH — K 29.

¹²⁶ ACK SKJ, II—H—K 2.

¹²⁷ Isto.

9. kampanjsko odnosno direktivno primanje u Partiju radnika, što je rezultiralo time da je u nekim komitetima mjesečno primljeno nekoliko stotina, čime je članstvo Partije povećano za više tisuća novih članova. Tu je dolazilo do sektaškog odnosa prema prijemu seljaka. Naime, partijske organizacije nisu vodile računa o ekonomskom stanju svakog seljaka, koji je predložen za članstvo u Partiju, nego su se držale principijelnog stava da prime sve one koji su bili na strani, odnosno sudionici NOB-a, bez obzira na njihovo ekonomsko stanje;

10. veće angažiranje partijskih organizacija na prijemu radnika nego prijemu seljaka;

11. određena zatvorenost partijskih funkcionara prema seljacima;

12. neprijateljski odnos prema seljacima, zbog neulaska u seljačkoradne zadruge, što je dovodilo do njihova partijskog kažnjavanja;

13. mnogo veća religioznost seljačkog stanovništva, što je rezultiralo njihovim partijskim kažnjavanjem;

14. otpor seljaka prilikom provođenja agrarne politike — otkupa žita i itd.

Rukovodstvo KPJ nastojalo je da se struktura članstva Partije popravi u korist radničke klase. Na realizaciji toga plana nailazilo je na probleme koji su bili uvjetovani nerazvijenom socijalnom strukturom i zaostalosti čitave Jugoslavije. Jugoslavenska radnička klasa bila je »mlada, malobrojna, uglavnom sa sela«, usko vezana za zemlju i način života.¹²⁸ Mnogi nerazvijeni dijelovi zemlje nisu imali u pravom smislu riječi industrijski proletarijat. »No nezavisno od socijalnog sastava, KPJ je bila partija radničke klase po svom programu, ciljevima, ideologiji.«¹²⁹ Razvitkom administrativnog rukovođenja privredom u KP sve više ulaze činovnici. To su neki od relevantnih razloga, koji su najvjerojatnije uvjetovali da zastupljenost radnika u partijskom školovanju bude veća nego seljaka.

Perspektivnim planom školovanja koji je zacrtao Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije shodno tome i Hrvatske, obuhvaćen je rukovodeći partijski, državni, omladinski, privredni kadar i kadar iz masovnih organizacija. Pismom CK KPJ, uz obavezno školovanje partijskog i ostalog kadra, organizacijama na terenu postavljen je kao permanentni zadatak da školovanjem obuhvate sve članove KP i kandidate iz državnog aparata, privrednih poduzeća, ustanova i masovnih organizacija. Komunisti koji su ispunjavali uvjete za školovanje odnosno nastavak školovanja bili su dužni upisati se u gimnazije ili neke druge stručne škole. Na to su naročito bili upozoreni kotarski i veći gradski komiteti, jer je u njima tim planom školovanja mogao biti obuhvaćen veći broj ljudi. Perspektivnim planom školovanja u srednjim stručnim školama obuhvaćen je bio vrlo mali broj kandidata, zbog toga što je veći broj polaznika imao završene niže razrede gimnazije, te nije zadovoljavao zacrtane kriterije za upis u srednje stručne škole. Što

¹²⁸ Petranović Branko, *Istorija Jugoslavije 1918—1978*, Beograd 1980, str. 419.

¹²⁹ Isto.

se tiče nastavka školovanja na fakultetima, perspektivnim planom predviđeno je bilo da se tim školovanjem obuhvati 78 rukovodilaca koji bi bili izvanredni slušači odnosno polaznici fakultetske nastave.¹³⁰ Prijedlog školovanja kadrova obuhvatio je osim već naznačene partijske strukture, i kadrove u Uredu Državne bezbjednosti (UDB-i). Sveukupno, 8414 lica bilo je obuhvaćeno odnosno predviđeno planom školovanja.¹³¹ Od toga broja najviše je bilo (3057) prijedloga za školovanje partijskih kadrova, a najmanje (898) za stjecanje školske spreme za kadrove u masovnim organizacijama. Čak 4952 člana bila su predviđena da budu polaznici prvog razreda gimnazije a od toga 1856 za potrebe Partije. Ukupno gimnazijskim školovanjem, od prvog do osmog razreda, bilo je planom predviđeno 8240 kandidata, srednje-stručnim školovanjem 96, fakultetskim obrazovanjem 78 kandidata.¹³²

Iz tih se podataka vidi da je Partiji bio cilj ne samo školovanje i marksističko obrazovanje partijskog kadra, nego i školovanje svih profila rukovodećeg kadra. Zamisao Partije bila je da samo školovani, odnosno stručni kadar može biti uspješan nosilac političkog, kulturnog i privrednog života zemlje. Ta velika misao pokazala se u daljnjem razvoju zemlje točnom. Razvitak zemlje u to vrijeme ovisio je o malobrojnom stručnom kadru. Taj problem Partija je rješavala raspoređivanjem postojećih kadrova tamo gdje su bili najpotrebniji i prema zadacima kojima je odgovarala njihova stručna sprema. U tom razdoblju, važno je naglasiti, na svim rukovodećim, odnosno bolje reći gotovo na svim rukovodećim mjestima bili su članovi Partije. Uzdizanje odnosno marksističko školovanje kadrova bilo je prisutno na svim sektorima partijskog djelovanja, a kotarski i mjesni (gradski) komiteti dali su najveći broj takvih kadrova.¹³³

(Vidi tabele br. 4, 5, 6, 7, 8)

V. PREDAVAČKI KADAR I OSVRT NA OBRAZOVANJE KADROVA PARTIJE U DRUGIM DIJELOVIMA ZEMLJE

Partijsko školovanje odnosno marksističko uzdizanje bilo je uz male nijanse istovjetno za sve članstvo KPJ. Međutim, broj tih škola bio je s obzirom na broj članova Partije u pojedinim republikama različit. Tako je, na primjer, potkraj 1949. godine i na početku 1950. godine u Jugoslaviji marksističko obrazovanje partijskih kadrova održavano u 35 nižih partijskih škola. Najveći broj tih škola djelovao je u NR Sr-

¹³⁰ ACK SKJ, II—H—K 27/30.

¹³¹ Isto.

¹³² Isto.

¹³³ U toku 1947/1948. godine iz tih organizacija školovan je 501 član komiteta za razne dužnosti u državnom aparatu i privredi.

Tabela 4. PRJEDLOG STJECANJA ŠKOLSKE SPREME PARTIJSKOG KADRA¹⁸⁴

Dužnosti	Razredi								Gimnazije				Svega za gimn.	Srednje stručne škole	Fakulteti	Ukupno
	I								II							
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII								
Čl. Obl. komiteta	46	24	25	15	3	1	3	2	119	2	122					
Čl. GK, KK i RK	1076	272	154	58	61	9	8	6	1644	3	1649					
Aparat CK KPH	19	14	15	10	18	5	3	1	85	8	103					
Aparati obl. kom.	92	27	21	29	11	1	2	2	185	—	186					
Aparati GK, KK i RK	597	117	97	42	40	5	5	5	908	46	960					
Čl. Polit. odjela	26	5	4	1	1	—	—	—	37	—	37					
Ukupno:	1856	459	316	155	134	21	21	16	2978	59	3057					

¹⁸⁴ ACK SKJ, II—H—K 27/30.

Tabela 5.

**PRIJEDLOG STJECANJA ŠKOLSKE SPREME KADROVA
U DRŽAVNOM APARATU I PRIVREDI¹³⁵**

Dužnosti	Razredi								Gimnazije								Svega za gimn.	Srednje stručne škole	Fakulteti	Ukupno	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII						
Povj. Obl. NO-a	42	22	18	1	1	2	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	89	1	1	1	89
Povj. KNO-a, GNO-a, RNO	471	110	81	25	18	6	1	3	715	2	—	—	—	—	—	—	717	—	—	—	717
Ostali rukovodioci u drž. aparatu	214	94	104	57	51	7	1	535	—	—	—	—	—	—	—	—	561	—	—	—	561
Rukovod. u privredi	713	138	100	56	51	11	5	1077	—	—	—	—	—	—	—	—	1079	—	—	—	1079
Ukupno:	1440	364	303	139	121	26	14	2414	3	29	2446	3	29	2446	3	29	2446	3	29	2446	2446

Tabela 6.

PRIJEDLOG STJECANJA ŠKOLSKE SPREME OMLADINSKOG KADRA¹³⁶

Dužnosti	Razredi								Gimnazije								Svega za gimn.	Srednje stručne škole	Fakulteti	Ukupno	
	I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII						
CK NOH-e i aparat	11	1	8	1	3	2	3	2	31	—	—	—	—	—	—	—	35	—	—	—	35
Obl. NOH-e i aparat	42	19	25	3	4	—	—	93	—	—	—	—	—	—	—	—	94	—	—	—	94
GK, KK, RK NOH-e	552	87	71	33	33	31	1	811	14	—	—	—	—	—	—	—	825	—	—	—	825
Ukupno:	605	107	104	37	40	33	4	935	14	5	954	14	5	954	14	5	954	14	5	954	954

¹³⁵ Isto.¹³⁶ Isto.

Tabela 7.
PRIJEDLOG STJECANJA ŠKOLSKE SPREME KADRA U MASOVNIM ORGANIZACIJAMA¹²⁷

Dužnosti	Razredi								Gimnazije			Svega za gimn.	Srednje stručne škole	Fakulteti	Ukupno
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII							
Sind. rukovodioci	249	24	28	3	11	—	2	1	318	6	—	324			
Ostali rukovodioci masovnih organizacija	406	65	56	23	15	—	—	—	565	8	1	574			
Ukupno:	655	89	84	26	26	—	2	1	883	14	1	898			

Tabela 8.
PRIJEDLOG STJECANJA ŠKOLSKE SPREME KADRA USTANOVE DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI¹²⁸

Dužnosti	Razredi								Gimnazije			Svega za gimn.	Srednje stručne škole	Fakulteti	Ukupno
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII							
Kadar UDB-e	396	176	186	129	99	15	29	—	1030	6	23	1059			

¹²⁷ Isto.
¹²⁸ Isto.

P R E G L E D

Tabela 9.

SLUŠALACA NIZIH PARTIJSKIH ŠKOLA — S KOJIH SU DUŽNOSTI DOŠLI

Redni broj	NARODNA REPUBLIKA	Koliko ima nižih part. škola	Broj slušalaca	Sa kojih su dužnosti							
				Članovi biroa SK i GK	Članovi plenuma	Članovi MK	Aparat komiteta	Sekretari i zamjenici OPO	Rukovodioci u SRZ	Rukovodioci u oml. organizaciji	Vlast, pret. MNO i dr.
1.	Srbija	14	2056	364	—	115	304	434	15	—	401
2.	Hrvatska	7	591	19	17	—	39	185	12	33	20
3.	Slovenija*	3	246	—	—	—	—	—	—	—	—
4.	Bosna i Hercegov.	4	343	62	—	26	78	109	—	28	20
5.	Makedonija	6	154	84	—	13	—	19	4	—	22
6.	Crna Gora	1	171	—	—	17	6	33	2	—	53
Ukupno:		35	3561	529	17	171	427	780	33	61	516

* Za niže partijske škole u NR Sloveniji ne postoje podaci po dužnostima s kojih su polaznici došli u školu i na koje su dužnosti poslije školovanja raspoređeni.

biji — 14, a najmanje u NR Crnoj Gori — jedna.¹³⁹ Kako je rastao broj članova KP (a rastao je ubrzanom dinamikom), 1945. godine KPJ je imala 161.880¹⁴⁰ članova (od toga Hrvatska 47.205), a već potkraj 1949. godine 530.812¹⁴¹ (od toga Hrvatska 91.375), tako je rastao i broj polaznika u partijskim školama. Najviše članova potkraj 1949. godine, što je i razumljivo, imala je, s obzirom na broj stanovnika, KP Srbija — 221.148,¹⁴² a najmanje, iz istog razloga, KP Crne Gore — 17.214.¹⁴³ Školovanjem u nižim partijskim školama u Srbiji u naznačenom razdoblju bilo je obuhvaćeno 2056 polaznika.¹⁴⁴ U istom razdoblju na školovanju u nižim partijskim školama u Jugoslaviji bio je 3561 komunist.¹⁴⁵ Što se tiče profila polaznika marksističkog obrazovanja u partijskim školama osim sekretara i njihovih zamjenika, o kojima je već naprijed bilo naznaka, narednu veliku skupinu činili su predstavnici vlasti, što je, dakako, bilo nijansirano od republike do republike. (Vidi tabelu 9). U tom razdoblju »državna vlast, vojska, državna

¹³⁹ Isto.

¹⁴⁰ Vučković Boris, Rast i fluktuacija članstva SKJ od 1968. do 1981. *Pogledi*, br. 2/1982, str. 27.

¹⁴¹ Isto.

¹⁴² Savez komunista Jugoslavije u uslovima samoupravljanja. Zbornik tekstova, Beograd 1967, str. 758.

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ ACK SKJ, II—H—K 27/30.

¹⁴⁵ Isto.

I NA KOJE DUZNOSTI SU RASPOREĐENI 1949/1950.¹⁴⁶

došli u školu			Na koju su dužnosti poslije škole raspoređeni										
Rukovodioci u masovnim org.	Razno	Nema podataka	Članovi biroa SK i GK	Članovi plenuma	Članovi MK	Aparat komiteta	Sekretari i zamjenici OPO	Rukovodioci u SRZ	Rukovodioci u oml. organizac.	Vlast, pret. MNO i rukov. u priv. preduzećima	Rukovodioci u mas. organizac.	Razno	Nema podataka
53	361	9	384	—	132	371	366	8	—	416	86	233	—
14	173	79	34	29	—	94	150	10	63	180	24	7	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	—	—	68	—	43	57	92	—	21	37	20	5	—
7	5	—	23	—	14	—	17	16	—	51	5	28	—
4	23	33	20	—	66	—	33	—	14	—	—	38	—
98	562	121	529	29	255	522	658	34	98	684	135	371	—

Napomena: u taj broj polaznika nisu uključeni pripadnici iz Milicije i UDB-e.

sigurnost i milicija bile su potpuno u rukama KPJ.¹⁴⁶ I ne samo to, »gotovo na svim rukovodećim mjestima u svim institucijama državne vlasti i uprave nalazili su se članovi KPJ, (a) preko 94% komandnog kadra naše armije su komunisti ... 85.000 komunisti članova Partije nalazi se i radi danas u Armiji.«¹⁴⁷ Za razliku od broja polaznika Niže partijske škole kojih je u Hrvatskoj bilo 591, te je zauzimala drugo mjesto po broju nastavnika i asistenata odnosno predavačko-stručnog kadra, zauzimala je prvo mjesto s 49 nastavnika, što je mnogo više nego što su kadra takvoga profila imale ostale republike.¹⁴⁸

Iako je broj polaznika u naznačenom razdoblju bio prilično velik, (3561), s obzirom na brojnost partijskog članstva KP Jugoslavije u svim nižim partijskim školama bilo je zastupljeno svega 0,73% sveukupnog članstva Partije. Za razliku od prethodnih godina, to je značilo da su kriteriji za polaznike bili prilično izmijenjeni, pooštreni, odnosno da je Partija zauzela kadrovska obilježja iz prošlosti. Josip Broz Tito naglasio je da je partijsko školovanje kadrova jedan od bitnih i najznačajnijih zadataka Partije još na Petoj zemaljskoj konferenciji 1940. godine, zahtijevajući da se »drugovi ne odnose prema tome pitanje sektaški, da smatraju to kao svoju najvažniju zadaću. Treba udeseterostručiti svoje

¹⁴⁶ Bilandžić D., n. dj., str. 101.

¹⁴⁷ Isto.

¹⁴⁸ ACK SKJ, II—H—K 27/30.

¹⁴⁹ Isto.

napore na školovanju kadrova.«¹⁵⁰ Osim toga mišljenja Josipa Broza Tita o potrebi multipliciranja napora za što većim brojem školovanog partijskog kadra, Milovan Đilas je o problemima i potrebama ideološkog odgoja partijskog kadra rekao: »Prije svega treba imati na umu da je u Partiju ušlo mnogo novih ljudi koji su donijeli sobom masu shvaćanja tuđih partiji, masu iluzija i predrasuda [...] Posao preodgajanja čitavog naroda nije nimalo prost i lak i zahtijeva pažljiv, strpljiv, dugotrajan rad i solidnu opremu.«¹⁵¹ Kao što je poznato, ideologijskim radom odnosno uzdizanjem partijskog članstva u razdoblju od 1945. do 1950. godine rukovodio je direktno CK KPJ uz pomoć Agit-propa odnosno do 1948. god. Odjeljenja za agitaciju i propagandu, a od te godine do 1950. Uprave za agitaciju i propagandu. Agitprop CK KPJ, na čelu s Milovanom Đilasom, definirao je u tom razdoblju kulturnu i prosvjetnu politiku u zemlji i bio glavni i nezaobilazni nosilac i organizator ideološko-političkog i teorijskog rada u Partiji. »Glavni organizator i nosioci čitavog ideološko-političkog i teorijskog rada u KP i izvan nje bile su komisije partijskog rukovodstva za agitaciju i propagandu s Agitpropom CK KPJ na čelu, koji je formulirao i kulturnu i prosvjetnu politiku. Aparat agitacije i propagande u svom radu se oslanjao na aktive masovnih organizacija, državne organe u kulturi i prosvjeti, na štampu.«¹⁵²

»Agitaciono-propagandni aparat kontrolirao je kulturne priredbe, izdavanje knjiga za štampu, odobravao potrebne količine papira i štampanje, a predstavnici izdavačkih kuća bili su u agitaciono-propagandnim komisijama ili su blisko surađivali s njima.«¹⁵³ Shodno Direktivi CK KPJ o reorganizaciji agitacije i propagande, uza sve partijske komitete — centralne, pokrajinske, oblasne, okružne, mjesne, sreske i rajonske u većim gradovima — formiraju se agitaciono-propagandne komisije i unutar njih sektori: za štampu i agitaciju, teoretsko-predavački sektor, kulturni sektor, organizaciono-tehnički sektor i pedagoški sektor.¹⁵⁴ U vezi s tom direktivom CK KPJ i pri Centralnom komitetu KP Hrvatske formirana je agitaciono-propagandna komisija.¹⁵⁵ Da bi se rad na marksističkom obrazovanju partijskih rukovodećih i ostalih kadrova mogao organizirati, odnosno da bi svi segmenti toga školovanja mogli funkcionirati prema utvrđenom planu i programu, bili su potrebni predavači — nastavnici i asistenti. Taj predavačko-nastavni kadar radio je na dvije ra-

¹⁵⁰ Kašić B., n. dj., str. 174.

¹⁵¹ Isto, str. 175.

¹⁵² Povijest SKJ, Beograd 1985, str. 325.

¹⁵³ Isto, str. 326.

¹⁵⁴ Odjeljenje za agitaciju i propagandu (skraćeno agitprop) rukovodilo je ideološko-političkim i svim poslovima kulture, prosvjete, štampe, izdavačke djelatnosti itd. Zapravo je agitprop osiguravao rukovodeći utjecaj KPJ na događaje, zbivanja i kretanja u navedenim poslovima. Osim stalnih članova, sastancima agitpropa prisustvovali su i rukovodioci zaduženi za poslove štampe, partijskih škola, štamparija radio-difuznih službi, kazališta, kina itd.

¹⁵⁵ Agitaciono-propagandna komisija pri CK KPH formirana je 1. lipnja 1945. godine, a sačinjavali su je I. Senjanović (za sektor štampe i propagande), M. Popović (za teoretsko-predavački sektor), J. Horvat (za kulturno-umjetnički sektor) i M. Franičević (za sektor prosvjete). AIHRPH, CK SKH—K — 2/1945.

zine. Nastavni kadar koji je bio stalno prisutan u radu partijskih škola — nižih, srednjih i viših — te predavači čiji je zadatak bio obilazak terena, gdje su držali prigodna predavanja o raznim stručnim i aktualnim temama, odnosno predavanja sa studioznijim pristupom na višoj teorijskoj razini. Formirani poslije oslobođenja, aktivni predavača postojali su kao određena forma — ne stalna — pri kotarskim i gradskim komitetima, a njihovo djelovanje ovisilo je o planu aktivnosti partijskih organizacija na terenu. Sistemi i metode rada u aktivu predavača bili su različiti, ali jedna forma rada bila je zajednička. Naime, prije odlaska na teren održavana su zajednička instruktivna predavanja za sve predavače, a predavač je bio poznatiji (s većim iskustvom) član biroa komiteta. Nakon toga su predavači po tom uzoru, shemi, pripremali samostalno predavanja o temi za koju su bili zaduženi. Ponekad je bilo odstupanja od takvog rada što je dovelo do negativnih posljedica, jer poneki od predavača nisu mogli obraditi određenu temu, odnosno takva pomoć organizacijama na terenu nije postigla željeni cilj. O partijskim aktivima predavača pri pojedinim fakultetima govorio je Mika Špiljak na Petom kongresu KPJ. U svome izlaganju istakao je nedostatke u njihovu radu, naglasivši da »se premalo pažnje posvećivalo odgoju samog aktiva predavača, u koji su uzeti drugovi, izgrađeni komunisti, s većim partijskim stažom, koji su poznavali izvjesne probleme. Oni su crpili i prenosili svoje znanje, a da sami nisu pri tom dalje odgajani«. ¹⁵⁶ Daljnji nedostatak, na koji je ukazao M. Špiljak, »bilo je nedovoljno diferencijacije u određivanju programa učenja, kao i nastojanje da se svi članovi svrstaju u nekoliko grupa, opravdavajući to nedostatkom kadrova. Nije dovoljno vođeno računa o tome da se pojedinim drugovima u pojedinim ćelijama, koji bi mogli sami učiti, dade mogućnost za takav rad«. ¹⁵⁷ Aktivni predavača pri kotarskim i gradskim komitetima u naznačenom razdoblju imali su 2418 predavača. Od toga broja 1392 bila su iz državnog aparata, a 1026 iz partijskog aparata.

Partijsko obrazovanje predavača bilo je: ¹⁵⁸

s Visokom partijskom školom	2,
sa Srednjom partijskom školom	119,
s Nižom partijskom školom	203,
s Dopisnom partijskom školom	127,
s raznim partijskim kursovima	575,
bez partijskih škola i kursova	1392.

Po općem obrazovanju sastav predavača bio je: ¹⁵⁹

sa završenim fakultetom	91,
s nezavršenim fakultetom (studenata)	129,
sa završenom srednjom školom	228,
sa 4 do 8 razreda srednje škole	159,
sa 4 razreda srednje škole	494,
sa završenom osnovnom školom	1317.

¹⁵⁶ Peti kongres KPJ, Zagreb 1949, str. 287.

¹⁵⁷ Isto.

¹⁵⁸ ACK SKJ, II—H—K—27/30.

¹⁵⁹ Isto.

Ti nam podaci pokazuju da je gotovo približno bilo školovanog predavačkog kadra u partijskom (1026) i u državnom (1101) aparatu, odnosno da je većina predavača iz partijskog aparata bila bez ikakvih partijskih škola i seminara (1392), a iz državnog aparata također većina imala je završenu osmogodišnju školu (1317). Iako su najniže kvalifikacione strukture (bez partijskih škola i seminara, odnosno sa završenom osmogodišnjom školom) bile najviše zastupljene u aktivu predavača, ti profili su bili nosioci, motori aktivnosti aktiva predavača. Specijalisti za pojedina područja nosili su najveći teret, obilazeći po terenu (selima) najudaljenije partijske organizacije (suočavani s adekvatnim problemima koje su imali i organizatori kružoka), držeći njihovim članovima predavanja iz svoje specijalnosti ili zadane teme. Taj velik broj »nekvalificiranih« ljudi — predavača — bio je glavni nosilac partijske linije, imajući još u vidu podatak da je u Hrvatskoj potkraj 1945. god. bilo 4306, a potkraj 1948. god. 5269 partijskih organizacija.¹⁰⁰ Na početku 1947. godine pri CK KPH formiran je aktiv predavača i to od rukovodilaca iz aparata CK KPH, aparata Komiteta centralnih ustanova, ministarstava i Mjesnog komiteta KPH Zagreba. Broj visoko profiliranog kadra Aktiva predavača iz tih ustanova brojao je 70 ljudi.¹⁰¹ Njihov rad također je bio obilazak terena, a predavanja su držali u komitetima pred aktivima partijskih predavača (dakle, nižim instancama) i kandidatima partijskih škola.

Aktivi predavača »iako su kao i aktivni agitatori u formalnom smislu bili pri partijskim forumima, po svojoj funkciji potpadali su pod teoretsko-predavački sektor«.¹⁰² Naime, na sredini 1945. godine partijske organizacije nisu imale adekvatnih planova za ideološko uzdizanje partijskog članstva ni plana za ideološko i političko »odgajanje« širokih radnih masa. Taj je zadatak u duhu Uputstva »O reorganizaciji agitacije i propagande« dan na realizaciju agitaciono-propagandnim komisijama, odnosno teoretsko-predavačkom sektoru. U navedenom Uputstvu taksativno se određuju i sastav i zadaci koje imaju aktivni predavača (utvrđuju se planovi predavanja, referati s konkretnim temama, razrada pojedinih aktualnih političkih pitanja itd.). Kad se govori o razinama predavanja namijenjenih partijskim članovima, treba razlikovati dva nivoa tih predavanja: predavanja koja su bila namijenjena samo partijskim članovima (i koja se održavaju u zatvorenim prostorijama u koje nepartijci nemaju pristupa) i predavanja namijenjena širokoj publici, koja mogu održati i nečlanovi Partije i na kojima je ulaz slobodan

¹⁰⁰ Podaci o broju osnovnih partijskih organizacija za 1948. godinu prilično se razlikuju:

1. U tabeli »Stanje partijskih organizacija« stoji podatak da su potkraj, tj. u prosincu, 1948. u KPH bile 5252 osnovne partijske organizacije, ćelije.
2. U materijalima Trećeg kongresa SKH, Kultura, Zagreb 1956, godine, str. 41, stoji podatak da je potkraj 1948. godine u KPH bilo 3089 osnovnih partijskih organizacija.
3. U brošuri »Statistički podaci — organizacija SK Narodne Republike Hrvatske za 1959. godinu«, Zagreb, januar 1960. godina, str. 3, navedena je brojka od 5289 osnovnih partijskih organizacija. Uspoređujući s drugim podacima došlo se do zaključka da je taj podatak odnosno broj od 5269 osnovnih partijskih organizacija točan i kao takav je prezentiran u tekstu.

¹⁰¹ Kašić B., n. dj., str. 183.

¹⁰² Isto, str. 176.

svima zainteresiranim. Iz toga se može zaključiti da su se prema potrebi aktivni predavači mogli proširiti i na nečlanove Partije u onim pitanjima kada je Partija zauzela stavove i o pitanjima koja partijcima treba razjasniti da bi »pravilno« — »znanstveno« mogli istupati pred masama. Za razliku od broja polaznika Niže partijske škole u Hrvatskoj, kojih nije bilo mnogo — svega 591, razmještenih u sedam partijskih škola širom Hrvatske, nastavnog kadra, nastavnika i asistenata za te škole KPH imala je najviše u Jugoslaviji — čak 49.¹⁰³ Za razliku od drugih republičkih partijskih centara, npr., Srbija je u tom razdoblju imala 25, Makedonija 19, a Crna Gora svega 5 nastavnika, koji su predavali u nižim partijskim školama. (Vidi tabelu br. 10.) Najviše opće obrazovanje, završeni fakultet, imala su svega tri predavača. Po jedan iz Crne Gore, Hrvatske i Slovenije, a najviše partijsko obrazovanje, Višu partijsku školu, osam predavača. Po dva u Hrvatskoj i Makedoniji, tri u Bosni i Hercegovini i jedan u Sloveniji. To su bili predavači, nastavnici s najvišom kvalifikacijom koji su predavali u nižim partijskim školama u Jugoslaviji. Inače, najbrojniji predavački kadar u tim školama bio je s gimnazijskim obrazovanjem. Razlog tako velikog broja nastavnika i asistenata u Hrvatskoj bilo je i postojanje velikog broja nižih partijskih škola (pri CK KPH, Mjesnom komitetu Zagreb, Oblastnom komitetu Dalmacije i Okružnom komitetu Rijeke), koji su, kao što je i naznačeno, imali u tom razdoblju 1591 polaznika.¹⁰⁴ Što se tiče organizacije ideološko-obrazovnog rada u Partiji u naznačenom razdoblju bilo je prilično slabosti. O tim slabostima bilo je govora i na Petom kongresu KPJ. »Pitanje sposobnih predavača za škole i kurseve bilo je do sada i još je uvijek jedno od najtežih pitanja i jedna od najvećih slabosti partijskog vaspitanja. Iako je glavni uzrok te slabosti pomanjkanje sposobnog predavačkog kadra, ipak su nedovoljna briga i često nepravilan raspored takvih kadrova u mnogome pojačali tu slabost.«¹⁰⁵ Savladavanje toga problema odnosno tih slabosti bilo je jedan od osnovnih zadataka Partije u radu na obrazovanju partijskih kadrova. Također jedna od slabosti u dosadašnjem radu na obrazovanju partijskih kadrova bila je nedovoljno posvećena pažnja podizanju partijskih kadrova na selu, u partijskim organizacijama na selu. Tom značajnom i osjetljivom problemu prilazilo se šablonski. Aktivni predavači kao pomoćni organi u obrazovanju (rukovodećeg) partijskog kadra, a nosioci vrlo velike aktivnosti Partije nisu bili imuni od problema. I o njihovom radu bilo je govora na Petom kongresu KPJ te je istaknuto: »Partijska rukovodstva nisu dovoljnu pažnju posvetila ni izgrađivanju aktiva predavača kao pomoćnog organa za ideološko-vaspitni rad. Ti aktivni, kao što je poznato, imaju važan zadatak u održavanju kurseva, seminara, kružoka i predavanja. Međutim, nisu retki slučajevi da izbor drugova za aktivne predavača nije pravilan i da se tim aktivima ne pomaže ni u idejno-političkom ni u metodološkom pogledu.«¹⁰⁶

¹⁰³ ACK SKJ, II—H—K—27/30.

¹⁰⁴ Podaci o broju nižih partijskih škola u ostalim republikama nisu elaborirani.

¹⁰⁵ Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb, str. 167.

¹⁰⁶ Isto.

VI. UTJECAJ SOVJETSKE TEORIJE I PRAKSE NA OBRAZOVANJE PARTIJSKIH KADROVA U NAS

Sovjetska teorija i praksa u razdoblju od 1945. do 1948. godine imala je »presudan utjecaj na koncepciju izgradnje društvenih odnosa« u Jugoslaviji.¹⁶⁸ O utjecaju toga modela, prisutnog u Partiji i armiji, državnom aparatu, društvenom životu itd., nije potrebno posebno govoriti. Osjećaj neograničenog povjerenja i ljubavi koje su komunisti gajili prema SSSR otprije, još više se razvio u partizanima, odnosno u NOB-u, i to prvenstveno uz pomoć KPJ, koja je to »intenzivno razvijala svim mogućim sredstvima propagande«.¹⁶⁹ Takav trend se nastavio i nakon oslobođenja zemlje s težnjom da se taj osjećaj »proširi na čitav narod«.¹⁷⁰ U vezi s takvom tendencijom na »molbu CK KPJ i vlade Jugoslavije SSSR je uputio u Jugoslaviju znatan broj vojnih i civilnih stručnjaka, koji su se rasporedili na značajnije punktove u vojsci i ekonomskom državnom aparatu«.¹⁷¹ Zapravo su sovjetski instruktori aktivno sudjelovali u izgradnji i oblikovanju Jugoslavenske armije i Službe državne sigurnosti. Mnogi jugoslavenski oficiri bili su na izobrazbi u vojnim akademijama u SSSR u razdoblju od 1945. do 1947. godine.¹⁷² Osim tih modela, »Jugoslavija je kopirala (i) sovjetski model kulturne politike«.¹⁷³ Da bi tako nastala simbioza bila što čvršća, odnosno da bi širenje kulturnog utjecaja iz SSSR bilo što uspješnije, vrlo odgovornu dužnost imalo je »Društvo za kulturnu saradnju Jugoslavija — SSSR«.¹⁷⁴ Slijedom tih nekoliko naznaka »modela« SSSR-a ne začuđuje što su svi naši partijski rukovodeći kadrovi, i ne samo oni, u naznačenom razdoblju bili školovani po tom istom modelu. S obzirom na to da je KP bila jedina i osnovna snaga »političkog sistema i nosilac izvanredne društvene moći, članovi Partije zauzimali su gotovo sva ključna mjesta u državnoj strukturi, pri čemu su po pravilu iste ličnosti istodobno imale ključne funkcije u Partiji, Narodnoj fronti i u organima vlasti. Odnos članova Partije i izvanpartijaca bio je 1948. ovakav: u Srbiji je članova Partije na takvim dužnostima bilo 83⁰/₀, u Hrvatskoj 89⁰/₀, Sloveniji 71⁰/₀, Bosni i Hercegovini 83⁰/₀, Makedoniji 81,0⁰/₀ Crnoj Gori 90⁰/₀, a u saveznim organima 67⁰/₀.¹⁷⁵ Nezaobilazna na svim tim školovanjima, u obrazovanju, u usavršavanjima bila su djela klasika marksizma-lenjinizma, tj. radovi K. Marxa, V. I. Lenjina, J. V. Staljina i naših viso-

¹⁶⁸ *Bilandžić D.*, n. dj., str. 108.

¹⁶⁹ Isto.

¹⁷⁰ Isto.

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² Slušaoci vojnih akademija: Više vojne akademije »Frunze«, Artiljerijske akademije »Đeržinski«, Vojne političke akademije »Lenjin«, Tenkovske akademije »Staljin«, Inženjerske akademije Kujbičeva, Artiljerijskog vojnog učilišta Kijeva i Samohodno-artiljerijskog učilišta Kijeva, njih 200 oficira i viših apsolvencata, uputili su pozdravni telegram Petom kongresu KPJ. Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 288.

¹⁷³ *Petranović Branko — Zečević Momčilo*, Jugoslavija 1918/1988. Tematska zbirka dokumenata, Beograd 1988, str. 881.

¹⁷⁴ Isto.

¹⁷⁵ *Povijest SKJ*, Beograd 1985, str. 321.

kih partijskih rukovodilaca Josipa Broza Tita, Edvarda Kardelja, Moše Pijade, Aleksandra Rankovića i drugih. Spiritus movens toga marksističkog obrazovanja našega rukovodećeg partijskog kadra i svih ostalih bila je »Historija svesavezne komunističke partije (boljševika)«. Sama Historija SKP(b) bila je dogma kojoj se moralo vjerovati, a nježno učenje, izučavanje bilo je obred.¹⁷⁶ Svi oblici školovanja na svim nivoima, od kružoka nadalje, započeli su s Historijom SKP(b). »Izučavanje«, »usvajanje« toga predmeta u nižim partijskim školama u Hrvatskoj predavalo se, što je već naznačeno, 400 sati.¹⁷⁷ Čak ni predmet »Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije i izgradnja nove države« nije imao tako obimnu satnicu. Iako su sve snage Partije bile usmjerene na što bolji idejno-politički rad, obrazovanje kadrova itd., bilo je i problema. O nedostacima i problemima u idejno-političkom radu raspravljao je Centralni komitet KPJ 1946. godine te konstatirao ovo:

1. nedovoljno posvećena pažnja borbi za ideološku čistoću i liniju Partije (nereagirane partijskih organizacija na pojavu ideološkog i političkog skretanja s partijske linije, itd.);
2. nedovoljna briga za razvoj ideološkog, političkog i kulturno-političkog rada među radnicima (neshvaćanje vrlo velike uloge radničke klase u borbi za izgradnju zemlje, nekorištenje sindikata kao transmisije i »kao sabirališta za najširi masovni ideološki, politički i kulturno-prosvjetni rad«¹⁷⁸);
3. zanemarivanje svakodnevnoga konkretnog rada na selu. (Rad na selu, ukoliko se i obavljao, bio je bez plana i sistematičnosti i »veći-

¹⁷⁶ S obzirom na to da je mnogo pažnje posvećivano izučavanju povijesti SKP(b), karakteru sovjetske države, povijesnim iskustvima, teorijskim koncepcijama i dosetizima Sovjetskog Saveza, a istodobno su autentična iskustva jugoslavenske revolucije donekle zanemarivana, Josip Broz Tito je 1947. godine u vezi s tim istakao: »Izučavati istoriju SKP(b) bez onoga što se kod nas zbiva je jalov posao. Nešto se novo kod nas zbiva. Ima kod nas, u našem razvoju, čitav niz novih puteva. Ima novih puteva u izgradnji socijalizma. Ti putevi po suštini ne proturječe razvoju u SSSR-u [...]«. Povijest SKJ, Beograd 1985, str. 326.

U vezi s tom problematikom na Drugom plenumu CK KPJ održanom u siječnju 1949. godine Marko Belinić dao je također kritičku opasku o izučavanju »Historije SKP(b): »Historija SKP(b) na raznim kursovima i školama uvijek se izučava kao neki vječiti recept za sve zemlje jednako i za sva vremena, jednako za provođenje revolucije i izgradnje socijalizma itd. i zbog toga se dešava da se ljudi potpuno krivo teorijski odgajaju i nisu u stanju da vrše mobilizaciju masa onako kao što bi to mogli učiniti kad bi se klonili takvog načina izučavanja Historije SKP(b)«. Drugi plenum CK KPJ, Sednice CK KPJ 1948—1952. Beograd 1985, str. 221—222.

¹⁷⁷ Historija Svesavezne KP (boljševika) — Kratki kurs, bila je osnovni teorijski predmet i služila je kao uvod u osnovna teorijska pitanja marksizma-lenjinizma u međuratnom, ratnom i poslijeratnom razdoblju. Potkraj 1949. odnosno na početku 1950. godine ona se postepeno ukida kao osnovni predmet marksizma-lenjinizma iz programa partijskih škola u Hrvatskoj. Zapravo, usvajanjem direktive — Jedinственог програма за идеолошку изградњу партијских и ванпартијских организација — основни су предмети potkraj 1949/1950. godine: Historija KPJ, Dijalektički materijalizam, Politička ekonomija, Historija radničkog pokreta i Partijska izgradnja u srednjim, a Osnove lenjinizma, Narodnooslobodilačka borba i izgradnja države, Partijska izgradnja i Ekonomika nove Jugoslavije u večernjim partijskim školama.

¹⁷⁸ Petranović B. — Zečević M., n. dj., str. 880.

nom se svodio na apstraktno, seljacima nerazumljivo, teoretiziranje ili povremene političke konferencije.«¹⁷⁹);

4. neplanski rad među inteligencijom. (U radu s inteligencijom ne vodi se računa da ona proširuje svoj vidik izučavajući dublje baš ona pitanja iz »marksizma-lenjinizma koja će joj omogućiti brže preodgajanje i uspješniji rad na obavljanju konkretnih zadataka. U radu s inteligencijom, kao i inače, nema dovoljno plana sračunatog na duži period, a baš kod nje je taj plan najpotrebniji.«¹⁸⁰);

5. šablonski rad s članovima Partije. (Veliki organizacioni nedostaci postoje u političkom i ideološkom uzdizanju članova Partije. »Taj se rad obično obavlja preko teoretskih sastanaka ćelija. Time se ćelije pretrpavaju pitanjima koja u njihovom radu kao osnovnih organizacija nisu osnovna [...]«¹⁸¹).

Organiziranost ideološkog obrazovanja u Partiji stvaranoj u ratu i prije njega nije odgovarala ni uvjetima ni potrebama u oslobođenoj zemlji. U takvoj situaciji došlo je do reorganizacije i poboljšanja djelovanja toga segmenta rada Partije. Oslonac tih reformi bilo je iskustvo u obrazovanju predratnih i ratnih partijskih kadrova, odnosno iskustvo iz predratnog i ratnog razdoblja. Međutim, i nadalje se svestrano koristio program i način »ideološkog vaspitanja u SKP(b)« što je istakao i Aleksandar Ranković u svom referatu na Petom kongresu KPJ 1948. godine.¹⁸² U nastavku izlaganja o problemima u ideološkom obrazovanju rukovodećih partijskih kadrova, on je naglasio: »Kod nekih nižih partijskih rukovodstava postoji neodgovoran odnos prema ideološkom podizanju partijskog članstva, koji se ispoljava u formalističkom gledanju na rezultate toga rada («Imamo toliko i toliko kurseva»), u nevođenju brige o kvalitetu rada kurseva i kružoka, itd.«¹⁸³ Inače, glavne slabosti marksističkog školovanja partijskih kadrova — »kao i u drugim oblastima — slabosti (su) ideološkog karaktera. U našim školama i na univerzitetima još uvijek se naši đaci i studenti truju idealizmom, misticizmom, nenaučnim, antimarksističkim shvatanjima istorije, književnosti, jezika, pravnih nauka itd. Uzroci ovih slabosti u našim školama i univerzitetima leže u naslijeđenom, krivo vaspitavanom i djelimično neprijateljskom nastavničkom kadru, dakle — u nemanju ideološki čvrstog i spremnog kadra, u pomanjkanju marksističko-lenjinističkih udžbenika, naročito iz oblasti nacionalnih predmeta i u nedovoljnoj borbi nekih partijskih radnika za nastavu u našim školama na marksističkim ideološkim osnovama. Posebno treba istaći, kao slabost, da na našim višim školama i univerzitetima još uvijek nema za sve studente obaveznog, kao posebnog predmeta, izučavanja marksizma-lenjinizma.«¹⁸⁴

¹⁷⁹ Isto.

¹⁸⁰ Isto.

¹⁸¹ Isto.

¹⁸² Ranković Aleksandar, »Izveštaj o organizacionom radu«, Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 165.

¹⁸³ Ranković A, O ideološkom vaspitanju kadrova, Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 167.

¹⁸⁴ Dilas Milovan, Izveštaj o agitaciono-propagandnom radu. Peti kongres KPJ, Stenografske bilješke, Zagreb 1949, str. 207.

Općenito, ideološko obrazovanje nailazilo je na najveće zapreke u sredinama gdje je bilo »dosta nepismenih, polupismenih i slabo pismenih komunista«, a takvih je bilo u seoskim sredinama najviše.¹⁸⁵

Međutim, ipak najteži problem u ideološkom obrazovanju partijskih kadrova predstavljala je vrlo niska opća naobrazba članova Partije. Od svih članova KPJ osnovnu su školu završila 258.973, a bez ikakve škole bilo je 32.136 članova Partije.¹⁸⁶ Bez obzira na sve probleme s kojima se partijsko obrazovanje suočavalo, ono je imalo, što je neosporno, vrlo velike pozitivne rezultate u tom razdoblju djelovanja Partije. Samo u Hrvatskoj je od oslobođenja do potkraj 1948. godine sveukupno održano 134.958 raznih marksističkih i drugih predavanja.¹⁸⁷ Mika Špiljak je u diskusiji na Petom kongresu KPJ o ideološko-političkom uzdizanju novoprimitljenog partijskog članstva, čiji je zadatak trebao biti osposobljenost za rukovodeću ulogu »u svim područjima društvene djelatnosti, privrednoj, političkoj i ostalima«, rekao: »Samo u Zagrebu prošlo je kroz kurseve i kružoke od jeseni 1946. godine do maja mjeseca ove godine 16.608 drugova i drugarica.«¹⁸⁸ Višu partijsku školu pri CK KPJ završilo je do srpnja 1948. godine 927 partijskih radnika.¹⁸⁹ Kroz jednogodišnje republičke škole koje su ranije trajale kraće vrijeme (četiri mjeseca) prošlo je sveukupno 9805, a kroz večernje kurseve i seminare 114.883 člana Partije i kandidata.¹⁹⁰ I partijski kadrovi u Jugoslavenskoj armiji bili su obuhvaćeni istim sistemom partijskog školovanja. Višu partijsku školu pri CK KPJ završila su 133, a škole republičkog rukovodstva 169 vojnih rukovodilaca.¹⁹¹ U naznačenom razdoblju, odnosno od oslobođenja pa do kraja 1948. godine, sveukupno je u Hrvatskoj održano 134.958 raznih marksističkih i drugih predavanja. Prevedeno na statističke pokazatelje, taj podatak pokazuje da je više od stotinu predavanja svakodnevno održavano širom Hrvatske u tom razdoblju, s različitim intenzitetom ovisno o političkoj situaciji. Ta zaista impresivna brojka održanih predavanja još je značajnija, kad se uzmu u obzir svi navedeni problemi koji su bili prisutni prilikom organiziranja tih predavanja.

Neposredno u poslijeratnom razdoblju nesumljivo je u izdavačkoj djelatnosti prvo mjesto zauzimala marksističko-lenjinistička literatura. U razdoblju koje obuhvaća ovaj rad u Jugoslaviji je tiskano knjiga u nakladi od 13,310.357 primjeraka, odnosno ukupno je tiskano knjiga i raznih brošura — u nakladi od 16,758.357 primjeraka.¹⁹²

Prema podacima Direkcije za informacije pri vladi FNR Jugoslavije na sredini 1948. godine marksističko-lenjinistička literatura zauzimala je

¹⁸⁵ *Petranović B.*, n. dj., str. 420.

¹⁸⁶ *Povijest SKJ*, Beograd 1985, str. 326.

¹⁸⁷ *ACK SKJ*, II—H—K 27/30.

¹⁸⁸ *Špiljak Mika*, *Diskusija na Petom kongresu KPJ*, str. 286.

¹⁸⁹ *Peti kongres KPH*, *Stenografske bilješke*, Zagreb 1949, str. 166.

¹⁹⁰ Isto.

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² *Kašić B.*, n. dj., str. 206.

15,14 posto cjelokupne izdavačke djelatnosti u Jugoslaviji.¹⁹³ U Hrvatskoj je u razdoblju 1945 — listopad 1948. tiskano ukupno samo marksističke literature u tiražu od 2,168.163 primjerka.¹⁹⁴

TISKANA MARKSISTIČKA LITERATURA U JUGOSLAVIJI
(od 1945. do lipnja 1948)¹⁹⁵

Godina	Broj naslova	Ukupno primjeraka
1945.	164	1,452.500
1946.	172	2,991.200
1947.	148	2,441.042
VI/1948.	138	1,571.604
Sveukupno:	662	8,456.346

Ideološka zavisnost Jugoslavije od SSSR uvjetovala je, o čemu je već bilo riječi, da su najviše bila tiskana djela V. I. Lenjina u tiraži od 1,433.000 primjeraka, J. V. Staljina u 1,377.000 primjeraka, a *Historija SKP(b)* tiskana je u sedam izdanja u tiraži od 360.000 primjeraka.¹⁹⁶ Osim tih autora, prevedeni su brojni sovjetski pisci i teoretičari službenog marksizma-lenjinizma kao što su Ždanov, Molotov, Višinski itd. Od djela Karla Marxa preveden je *Kapital*, *Gradanski rat u Francuskoj*, *Bijeda filozofije*, a od Fridriha Engelsa — *Anti Diring*, *Porijeklo porodice*, *Razvitak socijalizma od utopije do nauke* itd.

U takvoj situaciji glavnu je ulogu odigrala dnevna i periodična štampa, točnije partijska štampa, koja je, i tiražom, i cijenom, bila dostupna velikom broju komunista i služila im kao podloga za njihovu teorijsku izgradnju. Razvoj društva i širenje socijalističkih i komunističkih ideja nisu bili mogući bez angažiranja štampe. To je i razlog što su KPJ i KPH veliku važnost pridavali štampi, a pomoću nje i informiranosti svoga članstva i ostalih.¹⁹⁷ Zapravo, partijska štampa služila je kao tribina svih komunista u idejnoj borbi i za društveni napredak općenito.¹⁹⁸

U prvom poslijeratnom periodu komuniciranje i informiranje u štampi svodilo se na direktive, koje su tako postajale dostupne svim članovima Partije. Pobjedom socijalističke revolucije štampa je prvenstveno imala zadatak da tumači liniju KPJ i KPH, da piše o svakodnevicu; o obnovi zemlje, o formiranju seljačkih radnih zadruga, o ostvarivanju Petogodišnjeg plana itd. Nakon oslobođenja u Jugoslaviji je izlazilo 97

¹⁹³ Isto.

¹⁹⁴ Drugi kongres KPH, Zagreb 1949, str. 153.

¹⁹⁵ Statistički podaci o izdavačkoj delatnosti u našoj zemlji, *Naša književnost*, br. 12, Zagreb 1948, str. 839.

¹⁹⁶ *Petranović B. — Zečević M. n. d.*, 882 str.

¹⁹⁷ Već je Prvi kongres KPJ (Kongres ujedinjenja), održan u Beogradu od 20. do 23. travnja 1919. godine, s ostalim osnivačkim dokumentima, aktima, donio odluku o »organizaciji partijske štampe«.

¹⁹⁸ *Mador Mirko*, *Partijska štampa kao tribina svih komunista*, *Naše teme* 1/1967.

listova — što dnevnih što periodičnih.¹⁹⁹ Ovdje će biti naznačeni samo neki, najrelevantniji, koji su bili službeni organi CK KPJ, odnosno CK KPH, a bili su obavezni za sve komuniste.²⁰⁰ »Borba« organ KPJ, koja takav status službeno nije nikada dobila, redovito je obavještavala članove o radu KPJ i njegovih organa.²⁰¹ Članci u »Borbi« tretirani su kao direktivni. »Komunist«, također organ KPJ, objavljivao je, uz ostalo, i idejno-teorijske rasprave o KPJ i svakodnevne događaje, razne jubileje, proslave, značajne događaje i ostalo.²⁰² U njemu su tiskani tekstovi Tita, Kidriča, Đilasa itd. »Partijska izgradnja«, organ je CK KPJ za partijska organizaciona pitanja.²⁰³ Časopis je osim organizacionih i teoretskih pitanja objavljivao i članke o kadrovskim pitanjima, agitaciji i propagandi, socijalističkom preobražaju sela i privrednim pitanjima, zatim o radu Partije u Jugoslavenskoj armiji i radu u masovnim organizacijama. Posebnu grupu članaka čine odluke i direktive CK KPJ i KPH. »Partijska izgradnja« donosila je pregled izdanja knjiga, časopisa, brošura, rasprava i članaka, koji su služili partijskim organizacijama i članovima Partije za ideološko-politički rad i praktičnu djelatnost. »Naprijed«, organ je KPH.²⁰⁴ Zadatak je »Naprijeda« bio dijalog i komuniciranje između partijskog foruma i njegova članstva. Od mnogih problema, analiza i rasprava, koje su bile prezentirane članstvu i ostalim čitaocima, najznačajniji su: Uloga i zadaci komunista protiv kočnica ekonomskog razvoja naše zemlje, Još jače približiti Partiju masama i Iz prakse ideološkog uzdizanja partijskog članstva.²⁰⁵ »Socijalistički front« organ je CK KPH.²⁰⁶ Kao i svi listovi toga perioda, u godinama poslije rata najviše se bavio razvojem, organizacijom, ideološkim i teorijskim pitanjima Partije, ideološkim i teorijskim uzdizanjem i partijskog i vanpartijskog kadra. Rad Partije u masovnim organizacijama i na selu bio je izuzetno važan zadatak, koji se postavljao pred partijsko rukovodstvo, odnosno CK KPJ i CK KPH. Donosio je također izvještaje sa sjednica, plenuma, kongresa, koji su zauzimali vidan prostor i mjesto, a služili su kao informacija ili instrukcija za partijske rukovodioce i ostale članove Partije, također i za one koji to nisu bili. Iz tih nekoliko naznaka, vidljivo je kolika je bila važnost partijske štampe — organa KPJ i KPH. Naime, obveza svakog člana Partije bilo je individualno idejno-

¹⁹⁹ Povijest SKJ, Beograd 1985, str. 326.

²⁰⁰ Vidi: Jandrić Berislav, Izvori i literatura za povijest KPH/SKH 1945—1978.

²⁰¹ Premda čitana u cijeloj Jugoslaviji i bila zapravo legalno glasilo KPJ, takav status nije i službeno dobila. Vidi: Stanislava Koprivica-Oltrić, Pedeseta godišnjica Borbe, ČSP 1/1972, str. 131. Prvi broj »Borbe« štampan je u Zagrebu, 19. veljače 1922. godine.

²⁰² Prvi broj Komunist, organa KPJ, štampan je 1. siječnja 1925. godine u Beogradu.

²⁰³ Partijska izgradnja, organ CK KPJ, izlazio je od 1939. do 1952. godine.

²⁰⁴ Naprijed, organ KPH, počeo je izlaziti 1943. godine u Bijelim Potocima, na Plješivici, a od svibnja 1945. u Zagrebu.

²⁰⁵ Na Drugom kongresu KPH, Antun Biber, organizacioni sekretar KPH, kritički se osvrnuo na Naprijed rekavši da on »pruža znatnu pomoć našim kadrovima i radnim masama u savladivanju svakidašnjih zadataka. Nedostatak je u tome, što u njemu nije posvećivano dovoljno pažnje pitanjima partijske izgradnje, praksi iz partijskog rada i života partijskih organizacija«. Drugi kongres KPH, Zagreb 1949, str. 153.

²⁰⁶ Prvi broj Socijalističkog fronta, organa CK KPH, štampan je u studenome 1948. godine. Prestao je izlaziti 1951. godine.

-teorijsko uzdizanje, izgrađivanje, usavršavanje itd. te je partijska štampa sa svojim polivalentnim sadržajem predstavljala odličnu bazu onim komunistima, koji nisu bili rukovodeći partijski kadar ni obuhvaćeni sistemom školovanja na nekoj od nižih, srednjih ili viših partijskih škola. Partijski listovi — organi — bili su, zapravo, službeni prenosioci i tumači partijske linije toga vremena.

VII. ZAKLJUČAK

Obrazovanje kadrova bilo je jedna od najznačajnijih zadaća života i rada Komunističke partije Jugoslavije i Hrvatske, i u ilegalnom i u ratnom i poratnom razdoblju. Partijsko školovanje u Hrvatskoj u toku trideset godina (1919—1949), uza sve nedostatke i probleme, dalo je u tom razdoblju zadovoljavajuće rezultate. To je, zapravo, bio jedini način da novoformirani rukovodeći partijski kadar što brže upozna osnovne pojmove marksizma i naučnog socijalizma. To je bio jedan od uvjeta da partijski kadar dobije određeno mjesto u rukovodećoj strukturi odnosno u rukovođenju zemljom.

U tom obrazovanju vidno mjesto zauzimalo je izučavanje »Historije SKP(b)«, djela J. V. Staljina, ali i ostalih sovjetskih političara i teoretičara uz izučavanje djela naših političara. Takva je situacija u partijskom obrazovanju u Jugoslaviji i Hrvatskoj potrajala do sukoba s Informbiroom nakon čega se postupno mijenja. No, već i prije sukoba s IB osjećali su se izvjesni otpori tom načinu obrazovanja što je vidljivo iz istupanja naših vodećih političara na sjednicama CK KPJ.

U vezi s takvom situacijom Marko Belinić se na Drugom plenumu CK KPJ kritički osvrnuo na daljnju praksu vječitog pozivanja i citiranja Staljinovih djela, što je, uostalom po njegovom mišljenju, bilo neprimjereno, odnosno u opreci s planiranom izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji, smatrajući da mnogi jugoslavenski listovi i radio-programi izvješćuju slušaocima o stvarima koje s izgradnjom socijalizma u Jugoslaviji nemaju nikakve veze, odnosno čak su vrlo štetne. Takvo enormno, nekritično citiranje Staljina nije po mišljenju M. Belinića bilo korisno ni širokim radnim masama a kamoli partijskim rukovodećim kadrovima u Jugoslaviji. Otvaranje partijskih škola i marksističko obrazovanje u njima rukovodećeg partijskog kadra kao i ostali oblici i načini školovanja omogućili su brzo i sistematsko osposobljavanje partijskog kadra za vrlo odgovorne dužnosti u svim segmentima društva u naznačenom razdoblju. Takva organizacija državne vlasti i uprave, privrede, prosvjete i kulture, zdravstva itd. zahtijevala je velik broj profesionalnih partijskih kadrova, radnika koji su bili produkt tih škola, odnosno takvog školovanja. »Osvještavanje« nakon napada Informbiroa, odnosno SSSR na Jugoslaviju, ukazalo je na potrebu samosvojnog puta u socijalizam. Sovjetski model partijskog obrazovanja rukovodećeg kadra s dotada neprikosnovenim izučavanjem Historije SKP(b) bio je skinut s programa partijskih škola. Kao što je naznačeno, u školskim, moderniziranim programima u 1949/1950. školskoj godini taj predmet nije više bio »izučavan«.

Je li se trebalo koristiti sovjetskim modelom u partijskom školovanju rukovodećih i ostalih kadrova, je li trebalo da sovjetski instruktori aktivno sudjeluju u izgradnji i oblikovanju naše Partije, Armije, Državne sigurnosti, kulture itd.? Je li zaista bilo potrebno da naši partijski kadrovi toliki broj sati (400) proučavaju Historiju SKP(b), nije zadatak ovoga rada. Ali, historija će morati dati odgovore na ta pitanja.

Prilog br. 1.

PROGRAM I LITERATURA ZA KURSOVE PRI OKRUŽNIM,
KOTARSKIM I MJESNIM KOMITETIMA

1) *Federativno uređenje Nove Jugoslavije*

Literatura: a) Govor druga Tita na II zasjedanju AVNOJ-A

b) »Dva doma Ustavotvorne skupštine« (»Borba«, 199/45)

c) »Ustav FNRJ«

d) »Glavne karakteristike Ustava FNRJ« (Kardelj, »Borba«, br. 2974)

e) »O osnovnim načelima našeg Ustava« (Ekspoze Kardelja, »Borba«, 302/45)

2) *Komunistička partija — Partija novog tipa*

Literatura: a) »Partija« (O osnovama lenjinizma, gl. VIII. — Staljin)

b) »Istorijska uloga i odlika boljševičke Partije« (Kosoj)

c) »Organizacioni principi boljševizma«, gl. I, str. 6—23)

3) *Čelija, o članstvu Partije i organizaciona struktura Partije*

Literatura: a) »Dužnosti i prava članova Partije« (Kosoj; gl. IV. str. 56—8)

b) »Organizaciona struktura Partije« (Kosoj; Organizacioni principi boljševizma, gl. VI. str. 101—129)

c) Osnovne partijske organizacije (Kosoj, Organizacioni principi boljševizma, str. 130—145)

d) »Narodno-oslobodilačka borba i organizaciono pitanje Partije« (Tito)

e) »Za čistoću i boljševizaciju Partije« (Sreten Žujović)

f) »Organizaciono pitanje« (Ranković)

4) *Politika kadrova*

Literatura: a) »O kadrovima« (Dimitrov)

b) »Odabiranje kadrova, njihovo isticanje i raspodjela« (Staljin — Pitanja lenjinizma)

c) »O samokritici« (»Naprijed«, br. 8)

d) »O masovnom partijskom radu« (Kalinjin)

e) »Odgoj kadrova« (Tito, »Proleter«, br. 14 i 15)

5) *Naši zadaci u ekonomskoj izgradnji*

- Literatura: a) »O porezu u naturi« (Lenjin)
 b) »Snaga narodnih masa« (Kardelj)
 c) »O našem glavnom zadatku pozadine« (Kardelj)
 d) »Bitka za cijene« (»Borba«, br. 218/45)

6) *Izgradnja narodne vlasti*

- Literatura: a) »O narednim zadaćama Sovjetske vlasti« (Lenjin)
 b) »Vlast naroda u staroj i novoj Jugoslaviji«
 c) »Za izgradnju i učvršćenje Mjesnih NOO-a« (»Borba« 199)
 d) »Borimo se protiv birokratizma« (»Borba« 36/45)
 e) »Sprovođenje zakona« (»Borba« 152/45 — M. Pijade)
 f) »Temelj našeg sudstva« (»Vjesnik«, br. 111/45)
 g) »Javni tužioci, organi narodne kontrole« (»Vjesnik« 35/45)
 h) »Organizacija kontrole u sistemu narodne vlasti« (»Vjesnik« br. 143/45).
 i) »O nekim današnjim zadaćama naših aktivista« (»Naprijed«, br. 114/45)

7) *Uloga zadrugarstva u našoj privredi*

- Literatura: a) »O zadrugarstvu« (Lenjin)
 b) »O kooperaciji« (Lenjin)
 c) »Osnovni principi zadrugarstva« (»Borba«, 234—45 Hebrang)
 d) »Projekt Ustava i zadrugarstvo« (»Borba«, 302/45)

8) *Agrarno seljačko pitanje*

- Literatura: a) »Seljačko pitanje« (Staljin — O osnovama lenjinizma, gl. V)
 b) »Oktobarska revolucija i pitanje srednjih slojeva« (Staljin)
 c) »Šta su kolhozi« (Karpinski)
 d) »Kako se sprovodila agrarna reforma u Jugoslaviji« (»Borba«, br. 190/45).
 e) »Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, nova značajna tekovina našeg naroda« (»Borba«, 196/45)
 f) »Odredbe o zakonskoj reformi u Hrvatskoj« (»Borba«, 289/45)
 g) »Novi zakon o neposrednim porezima« (»Borba«, 284 i 286/45)

9) *O državi*

- Literatura: a) »Država i revolucija« (Lenjin, gl. I.)
 b) »Sovjetska država — država novog tipa« (Višinski)
 c) »Novi zakon o neposrednim porezima« (»Borba«, 284 i 286/45)

10) *Nacionalno pitanje*

- Literatura: a) »Nacionalno pitanje« (Staljin: O osnovama lenjinizma)
 b) »O skretanjima u oblastima nacionalnog pitanja« (»Borba«, br. 9/44)

- c) »O nacionalnom pitanju Jugoslavije« i »Još jednom o nacionalnom pitanju« (Staljin)
- d) »Oktobarska revolucija i nacionalna politika ruskih komunista« (»Borba«, br. 17/45)
- e) »Nacionalno pitanje Jugoslavije« (Tito)
- f) »O demokratizmu i rješavanju nacionalnog pitanja« (Ziherl)

11) *Narodni front*

- Literatura: a) Govor Kardelja na I. kongresu oslobodilne fronte (»Borba« 173/45)
- b) Referat Kardelja na I. kongresu NF Jugoslavije (»Borba«, br. 189/45)
- c) »O nekim današnjim zadacima naših aktivista« (»Naprijed«, br. 114/45)

12) *Sindikati*

- Literatura: a) »O sindikatima« i »Još jedanput o sindikatima« (Lenjin)
- b) »Radnička klasa u oslobodilačkom ratu« (M. Mitrović, »Nova Jugoslavija« br. 6)
- c) »Nekoliko riječi o našim budućim sindikatima« (»Borba«, br. 121/45)
- d) Za što veću radnu disciplinu u našim preduzećima« (»Borba«, 176/45)
- e) »Obrazac kolektivnih ugovora« (»Borba«, 212/45)

Izvor: AIHRPH, CK SKH, Agit-prop, Historija SKP(b) — 1946.

Prilog br. 2.

PROGRAM I LITERATURA ZA KRUŽOKE SEOSKIH
PARTIJSKIH ORGANIZACIJA

1) *Federativno uređenje nove Jugoslavije*

- Literatura: a) »Nacionalno pitanje Jugoslavije« (Tito)
- b) »Govor druga Tita na II. zasjedanju AVNOJ-a«
- c) »Dva Doma Ustavotvorne skupštine« (»Borba«, 199/45)
- d) »Ustav FNRJ«
- e) »O Ustavu FNRJ« (Govor druga Kardelja — »Naprijed«, 135/...)

2) *Komunistička partija — Partija novog tipa*

- Literatura: a) »Historija SKP(b)« gl. II. odsek 4
- b)

3) *Organizaciono pitanje KPJ*

- Literatura: a) »Organizaciono pitanje KPJ« (Ranković)
- b) »O masovnom partijskom radu« (Kalinjin)

4) *O savezu radnika i seljaka*

- Literatura: a) »Oktobarska revolucija i pitanje srednjih slojeva« (Staljin — »Borba«, br. 17/45)
 b) »Zadaci proletarijata prema različitim slojevima seljaštva u proleterskoj revoluciji« (Lenjin; Osnovna skica teza po agrarnom pitanju)
 c) »Radnička klasa u oslobodilačkom ratu 1920« (M. Mitrović; »Nova Jugoslavija« br. 6)
 d) »Jedinstvo radnika i seljaka je osnova Narodne fronte« (»Naprijed«, br. 123/45)
 e) Govor maršala Tita na Zemaljskom kongresu JSRN-a« (»Borba«, br. 16/45)

5) *Karakter i zadaci narodne vlasti*

- Literatura: a) »Vlast i narod u staroj i novoj Jugoslaviji« (»Borba«, 45)
 b) »Za izgradnju i učvršćenje Mjesnih NOO-a« (»Borba«, 199/45)
 c) »Sprovođenje zakona« (M. Pijade — »Borba«, 152/45)
 d) »Temelj našeg sustava« (»Vjesnik« 111/45)
 e) »Javni tužioni — organi narodne kontrole« (»Vjesnik« 35/45)
 f) »Organizacija kontrole u sistemu narodne vlasti« (»Vjesnik«, br. 43/45)

6) *Agrarno pitanje*

- Literatura: a) »Osnovni principi zadrugarstva« (A. Hebrang — »Borba«)
 b) »Što su kolhozi« (Karpinski)
 c) »Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji — nova značajna tekovina naših naroda« (»Borba«, 196/45)
 d) »Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji u Hrvatskoj« (»Naprijed«, br. 134)
 e) »Novi zakon o neposrednom porezu« (»Borba« 284 i 286/45)

7) *Naši zadaci u ekonomskoj izgradnji Jugoslavije*

- Literatura: a) »Snaga narodnih masa« (Kardelj)
 b) »O današnjim glavnim zadacima pozadine« (Kardelj)
 c) »O nekim današnjim zadacima naših aktivista« (»Naprijed«, br. 114/45, Bakarić)

8) *Narodni front*

- Literatura: a) »Govor Kardelja na I. kongresu Osvobodilne Fronte« (»Borba«, 173/45)
 b) Referat Kardelja na I. kongresu NF (»Borba«, 189/45)
 c) »Program Narodne fronte Jugoslavije« (»Borba«, 191/45)
 d) »Narodna fronta u svakidašnjem radu na djelu obnove zemlje« (»Borba«, 202/45)

Izvor: AIHRPH, CK SKH — Agit-prop, 1946.

Prilog br. 3.

PLAN TEMA, ODREDNICA I LITERATURE ZA PREDMET
HISTORIJA SKP(b) 1946. GODINE

1. Tema: *Značaj proučavanja historije SKP/b/*
2. Tema: *»Borba za stvaranje marksističke socijal-demokratske partije u Rusiji«*

Novorevolucionarna partija je jedinstvo revolucionarne teorije (naučnog socijalizma, marksizma) i radničkog pokreta. U vezi s ovim dajemo nekoliko najvažnijih pitanja:

— Što je narodnjaštvo? (uporediti ga sa socijalizmom)

— Što je naučni socijalizam? — Širenje naučnog socijalizma u Rusiji. — Uloga Plehanova. — Borba sa narodnjačkim nazorima.

— Razvitak kapitalizma i radničkog pokreta poslije agrarne reforme u Rusiji (1861.).

— Značaj »saveza borbe za oslobođenje radničke klase«. Prvo spajanje marksizma sa radničkim pokretom i stvaranje temelja revolucionarne proleterske partije u Rusiji. — Uloga Lenjina.

— Stanje u partiji poslije I Kongresa.

Literatura minimum

— »Historija SKP/b/«, I glava.

— Marks-Engels: Komunistički manifest.

— Lenjin: Izjava redakcije »Iskre«.

— Lenjin: Čime početi?

— Staljin: Historijski korijeni lenjinizma (»Osnovi lenjinizma«). Preporuča se dobro proučiti »Komunistički manifest« radi razumijevanja naučnog socijalizma, pojma klase, suštine kapitalizma itd.

Literatura maksimum:

Lenjin: Zadaci ruskih socijal-demokrata.

3. Tema: *»Učenje Lenjina-Staljina o ideološkim osnovama Boljševičke partije«*

— Porast revolucionarnog radničkog pokreta i jačanje marksističkih socijal-demokratskih organizacija u Rusiji.

— Što je »ekonomizam«?

— Značaj »Iskre« za idejno razbijanje »ekonomista« i stvaranje prave socijal-demokratske radničke partije.

— Ideološki osnovi Boljševičke partije. — (Revolucionarni program i »ekonomizam«. — Značaj Lenjinove knjige »Šta da se radi«).

Literatura minimum:

— Historija SKP/b/«, II glava 1. i 2. odjeljak.

— Staljin: O značaju teorije (»Osnovi lenjinizma«).

— Staljin: Kritika teorije stihijnosti ili o ulozi avangarde u pokretu (»Osnovi lenjinizma«).

Osim ovog materijala osobito je važno da se prouče barem prvi dijelovi Lenjinove knjige »Šta da se radi« (I i II glava).

Literatura maksimum:

— Zašto socijal-demokracija treba da objavi odlučni i nepoštedni rat socijal-revolucionarima? — Lenjin.

4. Tema: »Učenje Lenjina-Staljina o organizacionim osnovama Boljševičke partije«

— Razilaženje po organizacionim pitanjima na II kongresu (organizacioni oportunistam i menjševici).

— Značaj i zadaci II Kongresa.

— Značaj Lenjinove knjige »Korak naprijed, dva koraka nazad«. Pošto u predmetu »Partija i izgradnja« postoji tema »Partija novoga tipa i njeni organizacioni osnovi«, ta će se pitanja u ovom predmetu osvijetliti sa historijske strane, a u temi iz predmeta »Partijska izgradnja« razradit će se teoretske osnove tog pitanja.

Literatura minimum:

— Historija SKP/b/ II glava, 3 i 4. odjeljak.

— Staljin: Lenjin kao organizator i vođa RKP/b/.

5. Tema: »Učenje Lenjina-Staljina o praktičnim osnovama Boljševičke partije«

— Što je strategija i taktika kao nauka o rukovođenju klasnom borbom proletarijata?

— Što je buržoaska-demokratska revolucija uopće?

— U čemu je razlika između buržoasko-demokratskih revolucija u imperijalizmu i buržoasko-demokratskih revolucija na »zapadu«?

— Politika cara i liberalne buržoazije u buržoasko-demokratskoj revoluciji u Rusiji 1905. g.

— Boljševici i menjševici u buržoasko-demokratskoj revoluciji 1905. g.

— Taktički osnovi Boljševičke partije i značaj Lenjinove knjige »Dvije taktike socijal-demokracije u demokratskoj revoluciji«.

Literatura minimum:

— Historija SKP/b/«, III glava.

— Staljin: »Strategija i taktika« (»Osnovi lenjinizma«).

— Staljin: Teorija (»Osnovi lenjinizma«).

Literatura maksimum:

— Dvije taktike socijal-demokracije u demokratskoj revoluciji (Lenjin).

— Lenjin: Revolucionarna diktatura radnika i seljaka.

— Lenjin: O privremenoj revolucionarnoj vladi.

6. Tema: »Učenje Lenjina-Staljina o seljačkom pitanju«

Ova tema je usko povezana sa pitanjima taktike Boljševičke partije (seljaštvo kao glavni saveznik proletarijata).

— Položaj seljaštva u kapitalizmu uopće, a najposlije danas u epohi imperijalističkog stadija kapitalizma. (Prodiranje kapitalizma u poljoprivredu, raslojavanje i upropaštavanje seljaštva.)

— Taktika Boljševičke partije prema seljaštvu u buržoasko-demokratskoj revoluciji, u socijalističkoj revoluciji te izgradnji socijalizma.

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, III glava.
- Staljin: »Seljačko pitanje« — (»Osnovi lenjinizma«).
- Staljin: Lenjin i pitanje saveza sa srednjim seljakom. (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: O trima osnovnim parolama partije o seljačkom pitanju (»Pitanje lenjinizma«).

Literatura maksimum:

- Lenjin: Seoskoj sirotinji.
- Lenjin: Agrarni program socijal-demokracije u Prvoj ruskoj revoluciji.
- Staljin: Ka pitanjima agrarne politike u SSSR-u.
- Staljin: Ka pitanjima politike likvidacije kulaka kao klase (»Pitanja lenjinizma«).

7. Tema: »Učenje Lenjina-Staljina o teorijskim osnovama Boljševičke partije«

- Što je marksistički dijalektički metod?
- Što je marksistički filozofski materijalizam?
- Koje su osnovne crte marksističkog dijalektičkog metoda.
- Koje su osnovne crte marksističkog filozofskog materijalizma.
- Značaj marksističkog dijalektičkog metoda za praktičnu djelatnost partije proletarijata.
- Značaj marksističkog filozofskog materijalizma za praktičnu djelatnost partije proletarijata.
- Što je historijski materijalizam?
- O načinu proizvodnje, proizvodnim snagama i proizvodnim odnosima.
- Koje su osobine proizvodnje?
- Pet društvenih funkcija i njihove karakteristike.

U ovoj temi treba osobito duboko uočiti važnost teoretskih osnova (dijalektičkog i historijskog materijalizma) za praktičnu djelatnost proletrske revolucije kao i klasni izvor pokušaja revizije teoretskih osnova proletrske partije. To je dovoljno obrazloženo u Lenjinovom djelu »O dijalektičkom i historijskom materijalizmu«.

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, IV glava.
- Lenjin: Tri izvora sastavna djela marksizma.
- Staljin: Teorija (»Osnovi lenjinizma«).
- Staljin: Metod (»Osnovi lenjinizma«).

Literatura maksimum:

- Engels: Antidüring (naročito I opći pregled str. 12. — 26.) izdanje »Naprijed« Zgb.
- Lenjin: Karl Marks.
- Lenjin: Fridrih Engels.

8. Tema: *»Lenjinsko-staljinsko učenje o nacionalnom pitanju«*

Ovdje se izučava period historije SKP/b/ u godinama novog revolucionarnog poleta 1912. — 1914. g. Međutim u ovom periodu iskrsla je osobitom žestinom borba Boljševičke partije protiv nemarksističkog programa u nacionalnom pitanju. Revolucionarni pokret u Rusiji (obzirom na mnogonacionalnu državu) pod rukovodstvom Boljševičke partije tražio je jasan revolucionarni program u nacionalnom pitanju koji je usko povezan sa proleterskom revolucijom u epohi imperijalizma (nacionalno je pitanje u suštini seljačko pitanje; među glavne rezerve revolucije spadaju oslobodilački pokreti u kolonijama i zavisnim zemljama).

— U kojoj društvenoj formaciji se pojavljuju nacije i zašto?

— Što je nacija?

— Kako se postavljalo nacionalno pitanje u periodu II Internacionale?

— Kako se postavlja i kako se rješava nacionalno pitanje u epohi imperijalizma?

— Što je pravo nacija na samoodređenje, uključivši i odcjepljenje?

O rješavanju nacionalnog pitanja u Jugoslaviji govori se u predmetu »NOB i izgradnja nove države«.

Literatura minimum:

— »Historija SKP/b/«, V glava.

— Staljin: Nacionalno pitanje («Osnovi lenjinizma»).

— Lenjin: Nacionalno i kolonijalno pitanje.

— Staljin: Što je nacija? Iz knjige »Marksizam i nacionalno pitanje«.

Literatura maksimum:

— Staljin: Marksizam i nacionalno pitanje.

— Staljin: O nacionalnom pitanju u Jugoslaviji.

9. Tema: *»Partija Boljševika u periodu Prvog imperijalističkog rata«*

Ovo je period historije SKP/b/ u doba prvog imperijalističkog rata 1914 — 1917. g. i pobjede buržoasko-demokratske revolucije u Rusiji (februara 1917.). Za dublje razumijevanje ovog perioda borbe Boljševičke partije kao i uopće savremenih historijskih događaja, potrebno je poznavati ekonomsku suštinu imperijalizma.

— Koje su karakteristike imperijalizma kao posljednjeg stadija kapitalizma?

— Koji su uzroci imperijalističkih ratova?

— Kakav je bio stav II Internacionale prema ratu i borba unutar II Internacionale za vrijeme prvog imperijalističkog rata?

— Teorija i taktika Boljševičke partije po pitanju rata i revolucije u uvjetima imperijalizma (Teorija proleterske revolucije).

— Kako je pobijedila buržoasko-demokratska revolucija u Rusiji (februara 1917)?

— Što je svojevrsno »dvovlašće« i kako je došlo do njega?

Literatura minimum:

— »Historija SKP/b/«, VI glava.

- Lenjin: O dvovlašću.
- Staljin: Metod («Osnovi lenjinizma»).
- Teorija («Osnovi lenjinizma»).

Literatura maksimum:

- Lenjin: Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma« (po mogućnosti proučiti barem glavu i predgovor).
- Lenjin: Oportunizam i krah II Internacionale.
- Lenjin: Pisma iz daleka.
- Lenjin: Rat i revolucija.

10. Tema: *«Partija Boljševika u borbi za diktaturu proletarijata»*

Borba Boljševičke partije da seljaštvo izbavi od utjecaja sitno-buržoaskih partija (esera, menjševika, anarhista) i da u savezu sa proletarijatom vrši socijalističku revoluciju — bio je najvažniji uvjet za pobjedu proleterske revolucije. Za ovu temu treba temeljito proučiti Lenjinovo učenje o diktaturi proletarijata.

- Diktatura proletarijata kao oružje proleterske revolucije.
- Diktatura proletarijata kao vladavina proletarijata nad buržoazijom.
- Sovjetska vlast kao državni oblik diktature proletarijata.
- Koje su bile prve mjere sovjetske vlasti nakon pobjede oktobarske socijalističke revolucije?

Literatura minimum:

- «Historija SKP/b/«, VII glava.
- Aprilske teze.
- Staljin: Diktatura proletarijata («Osnovi lenjinizma»).
- Staljin: Proleterska revolucija i diktatura proletarijata («Ka pitanjima lenjinizma», IV glava).

Literatura maksimum:

- Lenjin: Država i revolucija (proučiti barem I glavu).
- Lenjin: O zadacima proletarijata u našoj revoluciji.
- Lenjin: Pisma o taktici (I pismo).
- Lenjin: Marksizam i ustanak.
- Lenjin: Boljševici moraju zauzeti vlast.
- Lenjin: Naredni zadaci sovjetske vlasti.
- Lenjin: Teze o buržoaskoj revoluciji i diktaturi proletarijata.
- Staljin: Oktobarska revolucija i taktika ruskih komunista («Pitanja lenjinizma»).

11. Tema: *Partija boljševika u periodu inostrane vojne intervencije i građanskog rata»*

- Kako se formirala vojna intervencija protiv sovjetske vlasti poslije pobjede Oktobarske revolucije (Ujedinjenje unutrašnjih kontrarevolucionarnih snaga).
- Što je ratni komunizam?
- Kako je stvorena III Internacionala?
- VIII Kongres partije i odnos prema srednjem seljaku.

— Zašto je sovjetska zemlja pobijedila unutrašnje i vanjske kontra-revolucionarne snage?
 Za izučavanje ove teme korisno je služiti se geografskom kartom Rusije.

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, VIII glava.
- Lenjin: Dječja bolest ljevičarstva u komunizmu.
- Staljin Tri osobine Crvene armije.
- Lenjin: O radnoj disciplini.

Literatura maksimum:

- Govor na zajedničkom zasjedanju VOIK moskovskog savjeta itd. 27. VII 1919. g.
- Lenjin: Sve za borbu protiv Denjikina.
- Historijsko mjesto III Internacionale.
- Lenjin: Velika inicijativa.
- Lenjin: Ekonomija i politika u borbi diktature proletarijata.

12. Tema: »Borba partije boljševika za obnovu narodne privrede od 1921. — 25. godine«

— Zašto je boljševička partija prešla na put nove ekonomske politike (NEP)?

— U čemu je suština poreza u naturi?

— Dvostruki karakter nove ekonomske politike.

— Skretanja u Partiji u vezi sa novom ekonomskom politikom (Također u vezi sa pitanjem sindikata).

— Lenjinov kooperativni plan (u čemu je značaj zadrugarstva — kooperacija za izgradnju socijalizma).

Ističemo veliki značaj proučavanja ove teme za našu praktičnu djelatnost.

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, X glava.
- Lenjin: O porezu u naturi.
- Lenjin: O kooperaciji.
- Staljin: Borba za pobjedu socijalističke izgradnje («Ka pitanjima lenjinizma»).

Literatura maksimum:

— Lenjin: Referat o radu Sovjeta narodnih komesara na VIII Sveruskom kongresu sovjeta.

— Lenjin: O ulozi i zadacima sindikata u uslovima nove ekonomske politike.

— Lenjin: Pet godina ruske revolucije i perspektive svjetske revolucije.

— Lenjin: Još jedanput o sindikatima.

— Lenjin: Bolje manje, ali bolje.

— Staljin: Politički izvještaj na XIV Kongresu SKP/b/.

— Staljin: Povodom smrti Lenjina (Riječ na II Sveruskom kongresu sovjeta).

13. Tema: *»Borba boljševika za socijalističku industrijalizaciju, pretvaranje SSSR-a u moćnu industrijsku državu«*

Ovdje uočiti važnosti izgradnje teške socijalističke industrije kao prvog i nužnog objektivnog uvjeta za razvitak socijalističkog društva.

— Zašto je Boljševička partija morala da pređe poslije završetka nove ekonomske politike na politiku socijalističke izgradnje i kako je riješen zadatak akumulacije sredstava za proizvodnju teške industrije?

— Zašto je planska proizvodnja također nužni zakon razvitka socijalističkog društva — Zašto je moguća planska proizvodnja u socijalističkoj državi?

— Zašto je moguća izgradnja socijalizma u jednoj posebno uzetoj zemlji?

— Suština desnog i lijevog zastranjivanja u Partiji u vezi sa socijalističkom industrijalizacijom. (Ovo pitanje dovesti u vezu sa prethodnim pitanjem.)

Literatura minimum:

— »Historija SKP/b/«, X glava.

— Staljin: Na žitnom frontu (»Pitanja lenjinizma«).

— Staljin: O desnoj opasnosti u CK SKP/b/ (»Pitanja lenjinizma«).

Literatura maksimum:

— Staljin: »Borba za pobjedu socijalističke izgradnje« (»Ka pitanjima lenjinizma«).

— Staljin: Međunarodni karakter Oktobarske revolucije (»Pitanja lenjinizma«).

— Staljin: Trockistička opozicija (»Pitanja lenjinizma«).

— Staljin: »O nekim pitanjima historije boljševika« (»Pitanja lenjinizma«).

— Staljin: O zaključcima julskog plenuma CK SKP/b/.

— Staljin: O industrijalizaciji zemlje i o desnom zastranjivanju u SKP/b/ (»Pitanja lenjinizma«).

— Staljin: O desnom zastranjivanju u CK SKP/b/ (»Pitanja lenjinizma«).

14. Tema: *»Borba partije boljševika za kolektivizaciju seoske privrede, za pretvaranje SSSR-a u moćnu kolhoznu državu«*

Dobro uočiti značaj i nužnost kolektivizacije seoske privrede kao drugog osnovnog zakona socijalističke izgradnje (uništenje posljednjih korijena kapitalizma).

— Zašto se pri postojanju socijalističke industrijalizacije treba prići socijalizaciji seoske poljoprivrede?

— Greške pri sprovođenju kolektivizacije seoske poljoprivrede (skretanja u Partiji).

— Što su kolhozi (za razliku od sovhoza)?

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, XI glava.
- Staljin: Vrtoglavica od uspjeha (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Odgovor drugovima kolhoznicima (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Rezultati prve petoljetke (»Pitanja lenjinizma«).

Literatura maksimum:

- Staljin: Ka pitanjima agrarne politike u SSSR-u (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Ka pitanju likvidacije kulaka kao klase (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Politički izvještaj CK na XVI Kongresu SKP/b/ (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: O zadacima privrednih funkcionara (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Nova situacija — novi zadaci privredne izgradnje (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Govor na I Svesaveznom kongresu kolhoznika udarnika (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: O radu na selu (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Izvještaj na VIII Kongresu SKP/b/ (»Pitanja lenjinizma«).

15. Tema: *»Partija boljševika u borbi za završavanje izgradnje socijalističkog društva i sprovođenje Staljinškog Ustava«*

U ovom periodu donesen je novi Ustav SSSR-a. Pri njegovu proučavanju treba dobro shvatiti ekonomsku, političku i društvenu strukturu SSSR-a.

- Značaj druge pjaliljetke.
- Značaj tehničkih kadrova nakon izgradnje visoke tehnike u SSSR-u.
- O važnosti stahanovskog pokreta.
- Razlozi za donošenje novog Ustava.
- Što je novi Ustav i koje su mu karakteristične crte?

Literatura minimum:

- »Historija SKP/b/«, glava XII.
- Staljin: Izvještaj o projektu Ustava SSSR-a na VIII izvanrednom Svesaveznom kongresu sovjeta (»Pitanja lenjinizma«).
- Ustav SSSR-a.

Literatura maksimum:

- Staljin: Izvještaj o radu CK SKP/b/ na VIII Kongresu Partije (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Govor u Kremlju održan apsolvencijama Vojne akademije Crvene armije (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Govor na Prvom svesaveznom savjetovanju stahanovaca (»Pitanja lenjinizma«).
- Staljin: Odgovor drugu Ivanovu.

16. Tema: »Partija boljševika — inspirator i organizator pobjede nad njemačkim fašističkim zavojevačima«

— Zašto je jedino sovjetski socijalistički sistem i njegova Crvena armija mogla da pobijedi njemačko-fašističke zavojevače?

— Zašto je Boljševička partija mogla da bude inspirator i organizator pobjede nad njemačko-fašističkim zavojevačima?

Literatura minimum i literatura maksimum:

— Staljin: O velikom otadžbinskom ratu Sovjetskog Saveza (govori i referati i dnevne zapovijedi u toku rata).

— Molotov: Referat na svečanom zasjedanju Moskovskog sovjeta 6. novembra 1945. g.

Izvor: AIHRPH CK SKH, Agit-prop, Historija SKP(b) — 1946.

SUMMARY

THE EDUCATION OF THE COMMUNIST PARTY OF CROATIA'S
CADRES FROM 1945 TO 1949

The organized party training began in 1919 when the first party school was organized in Zagreb. Besides activities of the schools, the author presents the evening party courses, seminars etc. (their working plans and activities) at the local committees of Zagreb, Split and Rijeka. The main subjects were: History of the All-Union Communist Party (B), The question of Leninism, Building of the Party, etc.

Special attention is paid to the party school of the Central Committee of the Communist Party of Croatia »Rade Končar«, which was founded in 1945. Social and national structure of the students, programme of work, the organization of schooling are presented, then the information about the members of the Communist Party of Croatia from liberation to 1950, training of the Party cadres in regular schools, review of the situation found, and the institutions which sent such cadre to school. The author compares the lower party schools in republics, and presents the duties of these people before they were sent to school and their new duties after schooling. In the mentioned period there were 35 lower party schools with 3561 students in Yugoslavia. The Soviet theory and practice had large influence on the work of party schools and courses in Yugoslavia between 1945 and 1948, which influence reflected in the Marxist literature printed in Yugoslavia in that period (Lenin, Stalin, Zdanov, Molotov, Vishinski). One-sidedness, stereotypy, preference of studying the history of the All-Union Communist Party (B) which in the school programmes had 400 hours, great influence of the first country of socialism largely determined the education of the cadres of the Communist Party of Yugoslavia and the Communist Party of Croatia in the mentioned period.